

לקחת אחריות על עולם של ענקים – מאמר שלישי בסדרה

תקציר שני המאמרים הקודמים

את תביעת השכינה מישראל להיכנס אל ארץ ישראל - אל עולמם של ענקים, בארנו במאמר הראשון, כתביעה לכניסה לעולם שממדיו ועוצמותיו פורצים אל מעבר לקווי מתאר חייו של האדם - אל מרחבי האין סוף, מתוך זיקתה הצמודה של ארץ ישראל למקור החיים. הוכחנו כי "ענקיות" זו אינה סיפור היסטורי מעברה של הארץ, אלא היא הממד הבסיסי והמחייב של החיים בארץ גם כיום, עליו בנויה כל התשתית התלמודית וההלכתית שלנו. **במאמר הראשון** נגענו ב"ענקיות" זו דרך ארבעה דינים הקשורים למעמדה של הקרקע. יכולת יניקת לחלוחית הקרקע דרך האוויר, גזע הצומח ונופו, איסור השימוש בשבת בצידי העץ, מול ההיתר לנענע צמחים בעלי גזע רך כגון דשא ופרחים. איסור גזיזת צפורנים ותלישת עור באדם (משום מלאכת גזיז), ואיסור ריקת רוק לרוח (משום מלאכת זורה) בשבת, מכוח הגדרת האדם כמחובר לקרקע ומדין חזקת שלש שנים הבנוי על התובנה התמוהה כי לאחר שלש שנים חזקה, אין אדם נזהר בשטרו. מהלכות אלו הוכחנו כי חייו של האדם הינם חטיבה אחת המחוברת אל הארץ שעל כן פעולותיו אף אם הם מזעריות (גדרי מלאכות השבת), הן מושכות מן הארץ את כוחן והן נמדדות ביחס למכלול הרחב הזה של חייו (מעשה גזיזת הצפורנים משום מלאכת גזיז ומעשה הריקת אל הרוח משום מלאכת זורה). **בהגדרת חיים זו של האדם, הכוללת בתוכה את מקורו מן האדמה, מצאנו את הביטוי ל"ענקיות" החיים שבהלכות הנ"ל הפורצת את גבולות החיים אל עבר מקור היווצרו של האדם מן האדמה וחוזר חלילה אל האדם ליצור בו את עוצמותיה. את "ענקיות" החיים מצאנו גם בהגדרת הקרקע עצמה כבעלת תכונה "מואנשת" הקרובה להיות כבחינה של "אישיות". את כוח "לחלוחית הקרקע" המחבר את הצומח אל הארץ דרך האוויר, דרך גזע הצומח ואף דרך נופו, דבר שאין לו כל קיום בגדרי הטבע, בארנו על בסיס תכונתה המואנשת של הקרקע, שכוח "אישיותה" הוא המחבר את גידוליה לאו דווקא דרך שורשיה. על בסיס החיבור ה"אישיותי" הזה שבין הארץ לבין "גידוליה" בארנו את ההבדל שבין שימוש בעץ המקיים את הקשר הזה באופן משמעותי (ושעל כן הורחק השימוש בו עד לצידי צדדיו) לבין הצומח הרך (כגון פרחים), שקיומם את הקשר אל הארץ הוא דל. על בסיס הקשר ה"מואנש" שבין האדם והקרקע, בארנו גם את חזקת השלוש שנים בקרקע כחזקת בעלות היונקת את ביטחון בעלותה מכוחה של הקרקע יותר מאשר מכוח פעולותיו של האדם.**

במאמר השני נפגשנו ב"ענקיות" החיים, המקבלת את כוחה מחיבורה אל מקור חיים האין סופי, דרך דיני הנזיקין. מן הפטורים הייחודיים של אבות הנזיקין (שילום שור התם רק מגוף המזיק, השארת הנבלה לאחריות הנזיק, פטור "רגלי וישן" ברשות הרבים, פטור "בור" במיתת אדם ובהיזק כלים ופטור ה"אש" מכילוי הטמון) ודינים נוספים (כמו פטור האדם מנזיקין אם הפקיר את שורו המזיק לפני העמדתו לדין, פטור האדם בחפירת שורו את הבור), הסקנו כי התרחיש ההיזקי, אינו מתמקד בממד האובד של המציאות הנזוקה (אם באופן מלא או באופן חלקי) והתשלום ההיזקי אינו בבחינת פיצוי לבעלים על אובדן זה. התרחיש ההיזקי הוא תרחיש "קנייני" של שליטת המזיק על הנזיק מכוח פעולת היזקו. מעשה איבוד ממד ה"יש" שבניזק הוא בבחינת פעולת השליטה הקניינית החזקה ביותר מכל מעשי ה"קניין" הקיימים, המביאה לשליטת המזיק בממד שמעבר ל"יש" הקיים ברכוש ובאדם. את התשלום ההיזקי ראינו כמעשה החזרת שליטה על ממד קיומי זה שברכוש ובאדם הנזוק, אל בעליו. מתוך החזרת השליטה הזו, מתקיים ביד הנזיק קצה חוט החיים ממנו יקים מחדש אף את מעטפת ה"יש" שאבדה במעשה ההיזק. מעורבות מקור החיים האין סופי במעשה ההיזקי התבאר מתוך כך, בחשיפתו במערכת החיים את הממד הקודם למציאות ה"יש" כמציאות ריאלית במערך החיים, וביכולת הנבטת החיים העצומה והזמינה שנותנת הנגיעה הקבועה במקור החיים, להנבטי מנקודת המוצא הזו מחדש, את ממד ה"יש" שאבד במעשה ההיזק.

במאמר הזה אנו נפגש במגע האין סוף ברכוש האדם דווקא מצד מעמד ה"יש" עצמו שבהם, לתת לו מעמד "מונפש" כחיים עצמם, ולא רק כאמצעי וכלי לשימוש ופעולת האדם.

(לרשימה מרוכזת של הדינים המופיעים במאמר לחץ כאן)

זיקת ה"כלי" אל בעליו אף שהשבח כולו מן האומן

הדין הראשון בו נפתח שייך להלכות אומנים.

"נתן לאומנים לתקן, וקלקלו, חייבים לשלם¹. כיצד, נתן לחרש שידה, תיבה ומגדל, לקבוע בהם מסמר, ושברו, או נתן לו עצים לעשות מהם שידה, תיבה ומגדל, ונשברו אחר שנעשו, משלם לו דמי שידה, תיבה ומגדל, שאין האומן קונה בשבח כלי² ע' בא"ע סי' כ"ח סט"ו" (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ב').

דין השו"ע מבאר כי אף שהשידה או התיבה נשברו אחר שנעשו על ידי האומן, מתחייב האומן לשלם לבעל העצים שהזמין את העבודה, דמי שידה או תיבה, מכיוון שהאומן אינו קונה את הכלי בשבח שיצר בפעולתו בו להופכו להיות שלו.

ה"מאירת עיניים" במקום, מפרט יותר בעניין.

"פי' ל"מ כששידה תיבה כבר היה עשוי ונתנו לו לתקן ושברו דחייב לשלם לבי"ה אלא אפילו לא נתן לו אלא עץ בעלמא והאומן תקנו לכלי ואח"כ נשבר בידו דאומן אפ"ה חייב לשלם לבע"ה דמיד שעשאו האומן קנאו הבע"ה ואין לאומן עליו אלא חוב בעלמא דמי שכרו דאין אומן קונה בשבח הכלי דהיינו מה שנשבח העץ להיות עשוי ממנו הכלי שידה תיבה כו"ו" (מאירת עיניים" שם, על השו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף קטן ה' ד"ה כיצד נתן לחרש שידה כו').

מדברי ה"מאירת עיניים" עולה, כי אף שהבעלים נתן לאומן עץ בעלמא והאומן הוא זה ששבחו להיות כלי שלם, ומייד לאחר שעשאו נשבר הכלי עוד לפני שהביאו לידי בעל הבית, חייב האומן לשלם לבעל הבית דמי הכלי כולו, כיוון שמיד שכשעשאו האומן, קנאו בעל הבית. לעומת זאת, לאומן אין כלפי בעל הבית אלא חוב בעלמא של דמי שכרו.

יוצא מדין זה של השו"ע כפי הזווית הקיצונית שמציג ה"מאירת עיניים", שבמקרים שמעשה האומן הוציא תחת ידו מעשה אומנות יקר. התשלום שיצטרך לשלם לבעל חומר הגלם יעלה עשרות מונים מערך העבודה אותו מתחייב הבעלים לשלם לאומן על עבודתו. אין ספק, שאם נבחן מקרה זה על בסיס האחריות וההתחייבות המוסרית החברתית, אין כל מקום לחייב את האומן בדמי הכלי השלם שיצר כאשר פגיעתו בכלי נעשתה עוד לפני שהביא את הכלי לידי הבעלים ובמיוחד כשהאומן לא קיבל תשלום על עבודתו. הסיבה לדבר היא כי בעלי החומר גלם לא הוזק ולא הופסד ביחס למצב בו הביא את חומרי הגלם לאומן. לא נוצר לו כל איבוד רכוש המצריך את פיצויו בתשלום, לא ברמה הקניינית ולא ברמה המוסרית. מאידך, חיוב האומן בתשלום שכזה מהווה עוול לו, שהרי כל שבח הכלי הגיע מפעולתו שאף תשלום לא קיבל עליו.

אולם, הפוסקים על פי דין תורה כלל אינם מתייחסים למקרה באופן הזה. השאלה היחידה העומדת בפניהם היא, אם האומן קונה בשבח כלי או לא. ברגע שפסק השו"ע כי הבעלים הוא הקונה בשבח אותם העצים, פגיעתו של האומן בכלי היא פגיעה מלאה ברכושו המלא של בעל חומר הגלם (אף שבעל החומר גלם לא שילם מאוס לאומן) וממילא מתחייב האומן בתשלום מלא על היזקו.

סעיף ב' באותו סימן (ש"ו) בתחילתו, מציג את אותו העיקרון של חיוב האומן בשבח שיצר במעשה אומנותו, במקרה קיצוני עוד יותר.

"נתן צמר לצבע והקדיחו יורה, נתן לו דמי צמרו³ (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג').

דין זה אכן מתקבל מצד סברה, שהרי התקלקל הצמר. כך מבאר "מאירת עיניים" במקום.

¹ המקור מן המשנה בבבא קמא: "מתני'. נתן לאומנין לתקן וקלקלו - חייבין לשלם. נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לתקן וקלקל - חייב לשלם" (משנה, בבא קמא צ"ח, ע"ב).

² אמנם ה"שפתי כהן" מפקפק בדין זה שאין אומן קונה בשבח כלי - "ולו נראה לפסוק דהוי ספיקא דדינא כי ראיתי בה"ג דף צ' שפסק כרב אסי דאומן קונה בשבח כלי ואינו חייב לשלם אלא דמי עצים וכן דעת ר"י ור"ת כמבואר בהרא"ש פ"ב דקידושין ובסמ"ג סוף עשין פ"ט ו' (ש"ך חושן משפט סימן ש"ו ס"ק ג' ד"ה שאין אומן קונה בשבח כלי).

³ "מתני'. הנותן צמר לצבע והקדיחו יורה - נתן לו דמי צמרו... (משנה, בבא קמא ק', ע"ב).

"והקדחתו יורה – פי' שהרתתו יותר מדאי ומכח זה נשרף ונתקלקל ולא היה בו שבת מעולם" (מאירת עיניים" שם, על השו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג', ס"ק ז' ד"ה והקדחתו יורה).

אולם, הפוסקים אינם מסתפקים בכך. על בסיס מהלך הגמרא בבבא קמא⁴ הם מוסיפים ביאור לדין זה.

"נתן צמר כו' נתן לו דמי צמרו. דוקא שהקדחתו יורה קודם שנפל בו הצבע אבל לאחר נפילה שהשביח נתן לו דמי צמרו ושבתו כן פי' בש"ס ב"ק (ריש ד' צ"ט) לשון המשנה למ"ד אין אומן קונה בשבת כלי...". (ישפתי כהן ס"ק ד' ד"ה נתן צמר כו' נתן לו דמי צמרו וכן ב"באר היטב במקום).

מדברים אלו עולה, שכיוון שבאותן הדקות בהן היה שרוי הצמר בצבעו באופן ראוי בסיר בישולו, "קפץ" ערכו להיות כערך צמר צבוע, הרי כאשר ברגעים שלאחר מכן כשהרתתו יותר מדאי ונשרף הצמר, אף שהדבר היה בעוד הצמר בתוך הסיר, מתחייב כבר האומן בתשלום צמר צבוע! ברור הוא, שעל פי תפיסת המציאות המוסרית החברתית, היינו מתייחסים לכל מהלך פעולת האומן בצמר כמהלך אחד של קלקול חומר הגלם בתהליך צביעתו. ממילא החיוב שהיינו מחייבים אותו היה, לשלם לבעל הצמר את דמי חומר הגלם שאיבד לו. אולם ההלכה אינה נוקטת בדרך ראייה זו. היא מחלקת את תהליך צביעת הצמר ביורה לשני שלבים. את שלב בישולו הראוי בו השביח הצמר, היא מקנה לבעלים. ממילא בדקה שלאחר מכן עת נשרף הצמר, מתחייב האומן בדמי הצמר שלאחר השבת.

דין נוסף של השו"ע באותו הנושא בסעיף שלאחר מכן, מקצין הקצנה נוספת את התוצאות הנובעות מהתפסת הבעלים בחומר הגלם.

"נתן צמר לצבע...צבעו כעור, או נתנו לו לצבעו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום, נתן עצים לחרש לעשות מהם כסא נאה ועשה כסא רע או ספסל, אם השבת יתר על ההוצאה, נתן בעל הכלי את ההוצאה; ואם ההוצאה יתירה על השבת, נתן לו את השבת בלבד..." (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג').

דין השו"ע אינו מתייחס רק למצב בו האומן עשה עבודה גרועה (צבעו כעור, או עשה כיסא רע) אלא גם למצב בו שינה האומן מקביעת בעל בית – צבע בשחור במקום באדום, או עשה ספסל במקום כיסא. במצב זה קובעת ההלכה שאם שבת הכלי הצבוע והספסל שעשה האומן, גדולים יותר מן ההוצאה שהוציא האומן על עבודתו, נתן הבעלים לאומן רק את ההוצאה שהוציא. אולם אם עבודת האומן הביאה שבת מועט לצמר או לעצים, והוצאות עבודתו גדולות יותר, לא ישלם המזמין על הוצאות האומן, אלא אך ורק את השבת המועט שנוסף לעבודה.

כך מעמיד ה"מאירת עיניים" במקום את המקרה על בסיס דעת רש"י בסוגיה.

"...והיינו אם בעה"ב נתן להצבע צמר שוה י' דינרים והצבע הוציא בסמנין ובשאר הוצאות י' דינרים אם הצמר כמו שהוא צבוע שוה יותר מכ'...נתן לצבע ההוצאה דהיינו י' דינרים ואם הוא שוה י"ח דינרים אינו נתן להצבע אלא השבת דהיינו ח' דינרין" (מאירת עיניים" שם, על השו"ע חושן משפט סימן ש"ו ס"ק ט' ד"ה אם השבת יתר על ההוצאה וכו').

מדין זה יוצא כי גם אם מעשה האומן השביח מאוד את הצמר או את העצים (שהפכו כאמור לספסל), וערכם עלה 50 דינרים, לא יקבל האומן אלא י' דנרים, שהם דמי ההוצאות שהוציא, ללא שום רווח על עבודתו⁵, אף שעבודתו השביחה את חומר הגלם ב 40 דינר!

⁴ "לימא מסייע ליה: הנותן צמר לצבע והקדחתו יורה - נתן לו דמי צמרו...אמר שמואל: הכא במאי עסקינן - כגון שהקדחתו בשעת נפילה, דליכא שבחא. אבל הקדחתו לאחר נפילה מאי? נתן לו דמי צמרו ושבתו..." (בבא קמא צ"ח, ע"ב - צ"ט ע"א).

⁵ גדר ה"הוצאה": התמיהה בעניין תישאר גם אם נכניס את שכר עבודתו של האומן לגדר "הוצאות", שהרי שכר עבודה זה הוא מינימאלי כשכיר ולא כפי שאמור היה לקבל כאומן. כך מביא הש"ך במקום בדיונו על גדר ה"הוצאות" - "...ועוד משמע מפרש"י וברטנורא להדיא דשכר טרחו של כל יום צריך ליתן דזהו בכלל ההוצאה מדכתבו נתן לו היציאה ולא שכר שלם כו' וכן מוכח מלי' רש"י דלעיל ואגר אנמי כולי לא לשקול משמעו דכולו הוא דלא שקיל הא שכר טרחו כשאר שכירי יום שקיל וכ"כ עוד רש"י להדיא בפ' הבית והעליה ומביאו ב"י ונראה שמה שהזקיקו לרש"י לפרש כן היינו משום דקשיא ליה דאף על גב דידו על התחתונה מ"מ לא יהא אלא לא פסק לו שכר כלל מי לא בעי למיתב לי מה שנהנה דהא הי' מוכרח על כל פנים ליתן לפועל כשכיר יום (ולא גרע מיורד שלא ברשות) לכך פירש"י דמתני' לא אתא אלא למימר דאינו נתן לו שכירתו שהתנה עמו אבל מה שהי' מגיע לו אפי' לא הי' מתנה לתת לו פשיטא דבעי למיתב לי' וכך כתב עוד רש"י בפ"ק דע"ז דף ז' ע"א להדיא וז"ל אם שבת שהשביח הצמר יותר על

גם אם יציע האומן לבעלים כי יביא לו את כל דמי צמרו או עציו, אין שומעים לו. כך מסיים השו"ע את הסעיף.

"...אם אמר האומן: הא לך דמי צמרך או דמי עצידך ולך, אין שומעין לו, שאין האומן קונה בשבח כלי שעשה" (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג').

יוצא אם כן, שאף שהבעלים יכול לקבל את ערך חומר הגלם שלו בדיוק, בלא להפסיק מאום ממה שהביא לאומן, אין עושים כך. באופן זה, יכול הבעלים לצאת מורווח רווח גדול ביותר על עבודתו של האומן, כשהאומן אינו מקבל אלא את הוצאותיו!

ברור הוא, שבדרך התפיסה החברתית את יחסי הגומלין שבין מזמין העבודה והאומן, לא היינו מעלים בדעתנו תוצאה דינית שכזו. אם היה רוצה המזמין לקבל את ההזמנה בכל אופן אף שצבעו לו בצבע אחר או שבנו לו משהו אחר ממה שביקש, היה נקבע לו פיצוי על השינוי שנעשה לו בהורדת רווח האומן, אך לא הורדתה לשכר שכיר ולבטח לא ביטול ריווחו לכדי הוצאות בלבד. לחילופין, אם לא היה הלקוח מעוניין בסחורה, הייתה זו נלקחת ממנו והייתה משולמת לו התמורה על חומרי הגלם שהביא, או חומרי גלם חלופיים במקומם. לעולם לא היה עולה בדעתנו לקיים את המוצר אצל הבעלים עם כל השבח שנוצר בו, ולשלם לאומן רק את הוצאות עבודתו. אולם גם פה, כמו בדין הקודם שהבאנו בסעיף ב', ההסתמכות על העיקרון כי "אין האומן קונה בשבח כלי שעשה", יוצרת קיום המוצר עם השבח שבו אצל הבעלים, קיום שאינו מתיישב עם המוסר הפשוט.

הוספת הרמ"א על דין זה, מציגה מצד נוסף את התוצאה הקשה המגיעה לאומן ולרווח הלא הוגן שמקבל הבעלים מעבודתו.

"...ומה שהיה ראוי להשביח אילו לא שינה הוא בכלל הקרן, וחשבינן השבח (וההוצאה) בלא זה (טור)..."⁶ (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג').

סיבה לדבר מביא ה"מאירת עיניים" בבארו דין זה של האומן ששינה מדין היורד לשדה חברו שלא ברשות.

"...ל דגבי אומן שאני דכיון דנותן לו לצבע כל מה שהוא עתיד להשביח חשובה כאלו כבר השביח"⁷ (מאירת עיניים" שם, חושן משפט ש"ו הלכות אומנים ס"ק ט' ד"ה אם השבח יתר על ההוצאה כו').

פסיקת הרמ"א מכלילה אף את צפי השבח שהיה אמור להיות בחומרים בזכות עבודת האומן, כחלק מן ה"קרן" הבסיסית המתייחסת אל הבעלים. על פי פסיקה זו, אם צפי ההשבח במוצר המוגמר היה בסכום גדול של עשרת אלפים שקלים, לא יחושב השבח, אלא מעבר לסכום השבחה זה, כשעד אז לא יקבל האומן ולו פרוטה. כל התחשבות לא תהיה בעבודתו אף שהשבח שנוצר, ממעשה ידיו נוצר. גם פה לא יועיל ניסיון האומן להשיב לבעלים חומרי גלם חליפיים. גם פה מבוסס הדין על הזיקה הגמורה של חומר הגלם אל הבעלים, אלא שפה מוגדר גם צפי ההשבח כחלק ממעגל חומר הגלם.

הקצנה חריפה בדין האומן שקלקל, אנו מקבלים במצב בו נוצר הפסד לחומרי הגלם, בעקבות עבודתו של האומן. דין זה מבוסס אף הוא על דין השו"ע באותו המקום שהבאנו לעיל.

זיקת הכלי אל בעליו, אף שאיבד את ערכו מידי האומן

"נתן צמר לצבע...צבעו כעור, או נתנו לו לצבעו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום, נתן עצים לחרש לעשות מהם כסא נאה ועשה כסא רע או ספסל, אם השבח יתר על ההוצאה,

היציאה נותן לו בעל הצמר את היציאה סמנין ועצים ושכר פעולה כשכיר יום ולא שכר שלם כמו שהתנה עמו עכ"ל. (שפתי כהן חושן משפט סימן ש"ו הלכות אומנים ס"ק ה' בחציו השני).

⁶ כך הוא המקור ברא"ש – "ובירושל' לא משמע כן אלא לא יטול האומן כלום עד שיטול הבעל [הצמר] מתחלה דמי צמרו והשבח שהיה ראוי להשביח אם לא שינה. ואם יש מותר על דמי הצמר ועל אותו שבח יטול הצבע **דאותו שבח הראוי לבוא אם לא שינהו חשוב כקרן**" (רא"ש בבא קמא פרק ט' סימן י"ז).

⁷ אף שה"מאירת עיניים" ממשיך ותולה את הדין בפשיעת האומן – "...ואומן שפשע ושינה חייב לשלם לו הכל" (המשך "מאירת עיניים" שם, חושן משפט ש"ו הלכות אומנים ס"ק ט' ד"ה אם השבח יתר על ההוצאה כו'), מדין השו"ע משמע בפשטות כי דיני האומן ששינה מקביעת בעל הבית תקפים גם אם השינוי נעשה שלא בזדון.

נותן בעל הכלי את ההוצאה; ואם ההוצאה יתירה על השבח, נותן לו את השבח בלבד... אמר בעל הכלי: איני רוצה בתקנה זו אלא יתן לי דמי הצמר או דמי העצים, אין שומעין לו... (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג').

מלשון השו"ע "אין שומעין לו", מסיק "קצות החושן" כי המדובר פה במצב של הפסד לבעלים.

"אמר בעל הכלי. כתב מוהרש"ל (יש"ש ב"ק) פרק הגוזל קמא סי' כ"ז ז"ל, בע"כ איירי היכא דליכא שבחא כלל ואינו שוה דמיו הראשונים, דאי איירי בדאיכא שבחא אין שייך לומר אין שומעין, ימכור הבגד ויקח המותר לעצמו, או מאי דעתו של זה, אלא מיירי דליכא ריוח כלל ואף לא הגיע לדמיו עכ"ל" (קצות החושן חושן משפט סימן ש"ו ס"ק ו').

כיוון שבמצב בו היה שבח מעבודת האומן, יכול היה הבעלים למכור את המוצר המוגמר לאחרים ולקבל דמיו, מסיק "קצות החושן" שקביעת הדין "אין שומעין לו" מתייחס למצב שבו עבודת האומן לא רק שלא הביאה לשבח, אלא הורידה מערך חומרי הגלם⁸. למרות זאת, פסיקת חכמים הינה כי המוצר המוגמר הולך אל הבעלים ויהי מה. גם פה לא עולה כלל בדעת חכמים כי על האומן לשלם את דמי חומרי הגלם שהפחית מערכם. רק במצב בו הרס האומן את חומר הגלם, נקבע לו דין תשלומים עליו⁹, אך לא במצב שעבודתו הורידה מערכו.

סיכום

נמצאנו אם כן למדים מחיוב האומן בכלי שעשה ונשבר בידיו, בדמי הכלי כפי דמיו לאחר שנעשה, ומחיוב האומן בדמי צמר צבוע, עת שנשרף ביורה מיד עם צביעתו, מקיום מוצר שהושבח על ידי מעשה האומן ששינה מקביעת בעל הבית, בידי הבעלים, אף במחיר הפסד האומן את שכרו או רווחו ומקיום המוצר שירד ערכו ממעשה האומן בידי הבעלים, אף שירד ערכו מתחת לערך חומרי הגלם, כי העיקרון שאין האומן קונה בשבח כלי, או באופן הפוך, שאין הבעלים "נפרדים" מכליהם הוא ה"מחוללי" דינים אלו, אף שתוצאתם פעמים סותרת לחלוטין את ההיגיון החברתי ביחסי הגומלין שבין בעל הבית והאומן.

זיקה שאינה מידתית לרכוש, אנו מוצאים אף בדיני השבת אבדה.

שמירת האבדה וחיוב הטרחה בה, עד שיבוא אליהו

"הכריז ולא באו הבעלים, תהא המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף ט"ו).

על כך מבאר הש"ך במקום

"וכן כ' הרמב"ם ואף ע"ג דלעיל סי' ר"ס ס"ט ס"ל להרמב"ם ומחבר דזכה בו היינו בדבר שאין בו סי' אבל הכא מיירי בדבר שיש בו סי' דאיכא למיחש כל שעה שמא יבא בעליו לכך יהא מונח עד שיבא אליהו ודו"ק" (שפתי כהן שם, חושן משפט סימן רס"ז ס"ק י"ג ד"ה עד שיבא אליהו).

חיוב השמירה על האבדה שיש לה סימנים הינו אבסולוטי ואינו מותנה בזמן. הסיבה שמביא הש"ך נראה שרחוקה מכל מציאות – "דאיכא למיחש כל שעה שמא יבא בעליו". אין ספק כי בפועל, אדם שאיבד את רכושו, לאחר זמן רב מתייאש ממנו גם אם יש בו סימן.

כך לכאורה עולה במפורש מדינו של רב בסיפורו של אדם שמצא זפת ביקב.

⁸ אמנם הש"ך במקום חולק על דיוק זה ומבאר כי רצון הבעלים לקבל את דמי חומרי הגלם, פעמים שמגיע מתוך אי רצונו להתעסק עם מכירת מוצר שלא בקשו ואינו רוצה בו. לכך לא שומעים לו. אולם אם ערך חומרי הגלם ירד, ברור שהאומן יתחייב בתשלום על כך לבעלים.

"...ועוד דאי אינו שוה דמים הראשונים מאי טעמא אין שומעין לו הרי זה פחתו בידים אלא ודאי מיירי כפשוטו דאיכא שבחא רק שהבע"ה אינו רוצה להטריח ולמכור וחפץ דמי צמרו במעות מזומנים אין שומעין לו... (שפתי כהן שם, חושן משפט ש"ו הלכות אומנים ס"ק ו' ד"ה אמר בעל הכלי כו' אין שומעין לו).

אמנם גם על פי העמדת הש"ך, לא מבואר מדוע להטריח את הבעלים לקבל מוצר מוגמר שאינו על פי בקשתו, במקום לאפשר לו לקבל את דמי אותם החומרים שהביא לאומן.

⁹ "נתן צמר לצבע והקדיחו יורה, נותן לו דמי צמרו" (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג').

"ההוא גברא דאשכח כופרא זפת, דבר שאין בו סימן הוה – רש"י) בי מעצרתא, אתא לקמיה דרב. אמר ליה: זיל שקול לנפשך, חזייה דהוה קא מחסם¹⁰, אמר ליה: זיל פלוג ליה לחייה ברי מיניה. לימא קא סבר רב מקום לא הוי סימן? – אמר רבי אבא: משום יאוש בעלים נגעו בה, דחזא דקדחי ביה חלפי¹¹ (בבא מציעא כ"ג, ע"ב).

תרגום: אדם מצא זפת ביקב. בא לפני רב. אמר לו (רב) – כך לעצמך. ראה רב שליבו של אותו אדם נוקפו מלקחת את המציאה לעצמו. אמר לו – לך ותחלוק עם חייא בני ממנה. שואלת הגמרא – שמא סובר רב שמקום לא נחשב סימן? אמר רבי אבא משום יאוש בעלים נגעו בה, שראה שגדלו על הזפת סירפדים.

מתוך שראה רב כי סרפדים גדלו על הזפת וכי ימים רבים כבר היה שם, הסיק רב כי הבעלים כבר נואשו ממנו והתירו למוצאו.

מתוך כך פוסק השו"ע

"מצא דבר שנתייאשו הבעלים ממנו, כגון שאמרו: ווי לחסרון כיס, אפילו יש בו סימן הוא של מוצאו. וכן המוצא דבר שמוכיח בו שיש זמן רב שנאבד מבעליו ונתייאשו הבעלים, הוא של מוצאו, אפילו יש סימן בגופו או במקומו¹² (שו"ע חושן משפט סימן רס"ב סעיף ה').

אולם אף שכשמונחת האבדה במקום אבדתה זמן רב, מוסקת המסקנה ההגיונית כי הבעלים התייאשו והיא מותרת למוצאה, אין הדבר כך מרגע שהאדם מצא מציאה והתחייב בהשבתה. אף שהיא נמצאת עימו זמן רב, הוא מחויב להמשיך ולשמור עליה שמירה שאין לה גבול – "עד שיבוא אליהו", אף שלכאורה גם במצב זה היה אמור הבעלים להתייאש ממנה לאחר תקופה ארוכה, שהרי אין הוא יכול לדעת כי בשלב מסוים משהו מצאה.

תמיהה נוספת המדגישה את ניגוד דין חיוב שמירת האבדה "עד שיבוא אליהו", לתפיסת המציאות החברתית הנורמטיבית, עולה ממניעת האפשרות מן המוצא למכור את האבדה ולשמור את דמיה לבעליה, אף בסוגי אבדות שאין להן ייחוד כלפי בעליהן וניתן למצוא כמותן לקניה חליפית. דין שמירת האבדה "עד שיבוא אליהו" אינו מחלק בין אבדה שיש לה קשר אישי לבעליה, לבין אבדה שכמותה יכול הבעלים לקנות בכל עת. כך נשאר מוצא האבדה בחיוב טרחה, במקום שיכול היה לשמור את כסף המכירה לבעלים שיוכלו לקנות כמותה בלא שיפגעו מכך כלל.

כך מביא השו"ע בחיוב הטירחה.

"כל זמן שהיא אצלו, חייב להיטפל בה שלא תפסד; ולהשביחה, כגון לגזוז הצאן. ואפילו גיזת זנב השור, שהוא דבר מועט, חייב ליטפל בו.

וצריך לבקרה ולבדקה כדי שלא תפסד. כיצד, מצא כסות של צמר מנערה אחת לשלשים יום. ולא ינערה במקל ולא בשני בני אדם; ושוטחה על גבי מטה לצרכה בלבד, אבל לא לצרכה ולצרכו...

מצא כלי עץ, משתמש בהם לצורכן מעט, כדי שלא ירקבו. כלי נחשת, משתמש בהם בחמין, אבל לא ישים הכלי על גבי האור, מפני שמשחיקן. כלי כסף משתמש בהם בצונן, אבל לא בחמין מפני שמשחירן. מצא מגריפות (פ"י כלים שגורפין ומסירין בהם הדשן) וקרדומות (פירוש כלים שמבקעים בהם עצים), משתמש בהן ברך אבל לא בקשה, מפני שמפחיתן. מצא כלי זהב וכלי זכוכית וכסות של פשתן, הרי זה לא יגע בהן עד שיבא אליהו.

מצא ספרים, קורא בהם אחת לשלשים יום. ואם אינו יודע לקרות, גוללן כל ל' יום. ולעולם לא ילמד בהם דבר שלא למד מעולם, ולא יקרא פרשה וישנה, ולא יקרא פרשה ויתרגם, ולא יפתח בו יותר משלשה דפין, ולא יהיו שנים קורין בשני ענינים, אבל קורין בענין אחד שנים דוקא, אבל לא שלשה" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף י"ז – כ').

¹⁰ מחסם – לשון, לא תחסום (דברים כ"ה) – מגמגם בדבר ולבו נוקפו" (רש"י במקום).

¹¹ "דקדחו ביה חלפי – אורטי"א בלעז (סרפד), גדלו עליה, שמע מינה מימים רבים היה שם, וכבר נואשו הבעלים" (רש"י במקום).

¹² כך הוא בטור:

"וכן המוצא דבר שמוכיח בו שזמן רב נאבד מבעליו שנתייאשו הבעלים הוא של מוצאו אפילו יש סימן בגופו או במקומו" (טור חושן משפט סימן רס"ב).

ובבית יוסף:

"...ומ"ש וכן המוצא דבר שמוכיח בו שזמן רב נאבד מבעליו שנתייאשו הבעלים הוא של מוצאו אפילו יש סימן בגופו או במקומו. שם (כג'): ההוא גברא דאשכח כופרא בי מעצרתא אתא לקמיה דרב אמר ליה שקול לנפשך לימא קסבר רב מקום לא הוי סימן אמר רבי אבא משום יאוש בעלים נגעו בה דחזא דקדחי ביה חילפי. ופירש רש"י דקדחי ביה חילפי. שמע מינה מימים רבים היה שם וכבר נואשו הבעלים" (בית יוסף חושן משפט סימן רס"ב אות ה' ד"ה ומ"ש במה).

אין ספק, שבצורך שמירת האיזון שבין אינטרס מוצא האבדה שכל מעשיו למען הבעלים בלבד, לבין בעל האבדה, היה המוסר החברתי מתיר מכירת אבדה אף שזו ניכר בה שיש לה זיקה אישית לבעליה, על מנת שלא להכביד על מוצא האבדה. קל וחומר, שבאותם מקרים בהם זיקה זו מעטה או שאינה קיימת כלל, כמו אותם חפצים המיוצרים בשיטת ה"סרט נע", לא היה המוסר החברתי מתיר כלל להטריח את מוצא האבדה בטרחות הנ"ל, רק לשם השבת האבדה המקורית לבעליה. אולם לא כך נוקטת כאמור ההלכה, המטריחה את מוצא האבדה בטיפול בה לאורך זמן שאין לו גבול.

גם במקום בו מגבילים חכמים את תקופת השמירה של האבדה, מוצא עצמו מוצא האבדה משועבד לה הרבה מעבר להיגיון הנורמאלי. כך מביאה המשנה ביחס למציאה שיש בה רוח חיים.

חיוב הטיפול בבעלי חיים לאורך זמן

"כל דבר שעושה ואוכל (אם אבידה זו דבר שיכולין להאכילו את שכו מעשיו, כגון שור וחמור - רש"י) - יעשה ויאכל, ודבר שאין עושה ואוכל - ימכר. שנאמר (דברים כ"ב) והשבותו לו - ראה היאך תשיבנו לו..." (משנה, בבא מציעא כ"ח, ע"ב).

על הסיבה מדוע שלא למכור מיד את החי, עומד רש"י במקום.

"...ולא ימכור אותו המוצא אם שהו בעליו מלדרשו, שכל אדם נוח לו בבהמתו, שהכירה בו כבר ולימדה לרצונו" (המשך רש"י ד"ה כל דבר שעושה ואוכל).

אף ששוהים בעלי הבהמה מלדרשה, מחויב מוצאה להעבירה ולהאכילה בשכרה ולא למוכרה, כשהסיבה היחידה לכך היא, כיוון שכל אדם נוח לו בבהמתו.

אמנם, הגמרא במקום, קוצבת זמן לטרחה זו.

"ולעולם? וכי עד עולם זקוק זה לטפל בטורה שמירה - רש"י) אמר רב נחמן אמר שמואל: עד שנים עשר חדש. תניא נמי הכי: כל דבר שעושה ואוכל, כגון פרה וחמור - מטפל בהן עד שנים עשר חדש. מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן" (בבא מציעא כ"ח, ע"ב).

כך פוסק השו"ע בעניין.

"מצא דבר שיש בו רוח חיים, שהרי הוא צריך להאכילו, אם היה דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור, מיטפל בהם י"ב חדש מיום המציאה, ושוכרן ולוקח שכרן ומאכילן. ואם היה שכרו יותר על על אכילתם, הרי היתר לבעלים. וכן התרנגולת, מוכר ביציהן ומאכילן כל שנים עשר חדש; מכאן ואילך שם דמיהן עליו והרי הם שלו ושל בעלים בשותפות, כדין כל השם מחבירו" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"ב).

אולם גם קצבה זו של שנים עשר חודש בטיפול בבהמה אינה ניתנת לתפיסה. האם רק מכיוון "שכל אדם נוח לו בבהמתו, שהכירה בו כבר ולימדה לרצונו" מאפשרת מוסרית להצמית את מוצא האבדה שנים עשר חודש בטיפול, לאחר שעשה טובה ואספה? מדוע שלא נאפשר את מכירת האבדה תקופה קצרה לאחר שנמצאה, כך שנקל על האדם המוצא וכך גם נמנע השתמטות אפשרית של מוצאי האבדה מלקחתה, מפאת חששם מן האחריות הכבדה העומדת ליפול לידם.

המקרה היחיד שבו מתייחסים חז"ל לאפשרות להקל על מוצא האבדה במכירתה, מטעם שכחות קנייתם בכל שעה, הינו דווקא בדוגמא הכי פחות מתאימה - תפילין.

היתר מכירת מציאת תפילין לאלתר

כך הוא המקור בגמרא.

"אמר שמואל: המוצא תפילין בשוק - שם דמיהן ומניחן לאלתר. מתיב רבינא: מצא ספרים - קורא בהן אחד לשלשים יום, ואם אינו יודע לקרות - גוללן. גוללן - אין, שם דמיהן ומניחן - לא" (בבא מציעא כ"ט, ע"ב).

הגמרא מביאה את דינו של שמואל המתיר במציאת תפילין לשים את דמיהם לבעל האבדה, ולהשתמש בהן במידי. על כך היא מקשה, הרי מצינו שבספרים לא ניתן לעשות כך. מוצא האבדה

מחויב לשומרם ולטפל בהם כל שלשים יום בקריאה או גלילה, אולם לא לשום דמיהם ולהניחם לבעל האבדה? על כך עונה הגמרא.

"אמר אביי: תפילין בי בר חבו (בבית פלוני העושה תפילין – רש"י) משכח שכיחי (מצויין לימכר, ויחזור ויקנה מן הדמים – רש"י), ספרים לא שכיחי" (המשך הגמרא שם, בבא מציעא כ"ט ע"ב).

כך פוסק השו"ע בעניין.

"מצא תפילין, שם דמיהן ומניחן עליו מיד, אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"א).

אין ספק שתשובתה של הגמרא מוזרה. קשה לומר כי תפילין יותר שכיחים מספרים, שהרי התפילין כוללות לא רק את הפרשיות שבהן, אלא גם את גוף התפילין העשוי מעור בהמה. ואף אם היו שכיחים, ברור הוא כי אדם הקונה תפילין אכפת לו דווקא עליהם מתוך טרחת עשייתן, בחירת הסופר הכותב את פרשיותיה והאומן היוצר את בתי התפילין¹³. גם אם היינו אומרים כי ביחס לספרים של אז שהיו נכתבים על קלף יתכן כי תפילין יהיו מצויות יותר, הרי לא כך הוא ביחס לכסות צמר, כלי עץ וכו', המובאים בשו"ע שני סעיפים לפני דין התפילין, שאף שעשיתן וזמינותם פשוטים יותר, לא מאפשרים חז"ל לשים דמיהם מטעם "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה", אלא מפרטים את דרך שמירתם – לנער את הכסות כל שלושים יום ולהשתמש מעט בכלי העץ וכו'. ייחוס חז"ל את אפשרות מכירת האבדה והנחת דמיה, על אבדת תפילין בלבד, מעלה אם כן שאלה קשה, האם קביעתה כי ניתן להקל בתפילין ב"דבר שמצוי הוא לקנות בכל שעה" אכן נקבע על פי ההיגיון המוסרי שלנו? האם אכן אין כלפי התפילין זיקה משמעותית מתוך היותו מוצר מ"פס יצור"? ומדוע לא מועתק עיקרון זה "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה", לדוגמאות אחרות של חפצים אחרים¹⁴?

גם כשאנו עוברים לרמת האחריות שיש למוצא האבידה כלפי האבדה, חורג דינו לגמרי מאמות המידה המוסריות החברתיות, באופן המעלה שאלה קשה בדבר הגינותה כלפי מוצא האבדה. כך פוסק הרמב"ם בעניין.

אחריות מוצא האבדה, לגנבתה ואבדתה

"הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו, וכל זמן שהאבדה אצלו אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה ואם נאנסה פטור ששומר אבדה

¹³ עיין בשו"ע צ"ץ אליעזר, המעלה את האפשרות כי דין התפילין כיום יהיה שונה מדינם בגמרא ובשו"ע, מפאת כי כיום אכפת לו לאדם מתפיליו שלו, בעוד אז המון העם לא היה אכפת לו, או שכל הסופרים היו כולם צדיקים. אולם מן הפשט לא נראה כי כך היה הדבר גם אז. כך הוא לשונו (ועיין שם במלואו, בהתייחסותו להבדל נוסף שבין לשון הסמ"ע והש"ך בנושא זה).

"...נראה לי דההכרעה למעשה יש להכריע ולפסוק דדינם של התפילין בזה כדין שאר חפצים שאינם של מצוה...יש הרבה לדון אם בזה"ז יש לפסוק כדנפסק בזה בשו"ע. דיעוין בספר שו"ת מנחת אליעזר ח"ד סימן ט' דשדא נרגא בעצם הדין אם יתכן להחילו לפי המציאות בימינו, וכותב דהדבר יפלא וקשה להולמו כן בימינו, ובפרט לפי הטעם שכתב הסמ"ע, דהרי עניינו רואות להיפך דאיכשר דרא בזה (זולת אצל קלי הדעת) וידקדק בזה כל אחד לבל ימכרו תפיליו, ובפרט אם הוא מסופר מכירו ומומחה ידקדק ולא ימכרם אפילו בעד כמה מאות זהובים, ולי"ש בזה לומר שימצא כאלו אצל סופר אחר וכו', והיעלה על הדעת שלא יקפיד אדם על זה, הלא מחיר שו"י עובר לסוחר כפלי כפליים מאותן שנמכרים אצל מו"ס וסופרים וכו', ע"כ כנראה זה הדין היה רק בימיהם שהיו ההמון רובם ככולם אינם מדקדקים בזה, ולא הקפידו כלל כיון שסתם ישראל בחזקת כשרות וכו' וע"פ התורה יש חזקת כשרות להסופרים ע"כ אין מדקדקים יותר, או אולי היו אז הסופרים בימיהם כולם צדיקים וטהורים וראויים למצותן, ועכ"פ בימינו בודאי ל"ש דין זה, ואם בא מי שנאבדו לו תפילין ומקפיד עליהם בודאי צריך להחזירם וכו', עכ"פ בימינו כיון שגם תפילין כשרים לכל הדיעות ומסופר צדיק ג"כ מילתא דלא שכיחא לקנותו ע"כ יש לפסוק שצריך להחזיר לו התפילין יעו"ש ביתר אריכות. והדברים מאד הגיוניים וצריכים לפנינו. (אם לא שמכירים שהם תפילין פשוטים הנמכרים בשוק שידוע מחירם ומישכח שכיחי)" (שו"ת צ"ץ אליעזר חלק יח סימן עח ד"ה ב) ונראה.

¹⁴ כפי שנביא בסיכום, הרמב"ם והש"ך על השו"ע אכן מצמצמים את היתר המכירה בכל שעה כדין ייחודי של התפילין. אולם בהיותה **דבר מצוה**. מתוך כך מביא הציץ אליעזר מן הסמ"ע, כי בדברים שאינם של מצוה, גם אם "מצויים לקנות בכל שעה", לא יהיה היתר למוכרם מייד, כיוון שלאדם חביב דבר שרגיל בו. בכך גודרים דברי הסמ"ע את דברי השו"ע. אולם מאידך הם מוציאים מן הפשט את לשונו – "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה". שו"ת צ"ץ אליעזר חלק יח סימן עח ד"ה וכת"ר בעומק

"...דבשו"ע נפסק בזה"ל: מצא תפילין שם דמיהן ומניחן עליו מיד אם ירצה שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה עכ"ל. והרמב"ם מסיים ע"ז בלשון "ואינן עשויין אלא למצותן בלבד", והסמ"ע בס"ק ל' מפרש דכוונת הרמב"ם לומר, דבשאר דברים אף שמצויים לקנותו מכל מקום חביב לאדם דבר דרגיל בו, משא"כ תפילין דאין אדם רגיל להקפיד אם יוצא באלו או באלו אם גם הם בחזקת כשרות. והשו"ך בס"ק ט"ז מפרש דכוונת הרמב"ם היא, דהואיל ואינה עשויה אלא למצותן בלבד ולא לשום תשימש אחר אי"כ ניחא ליה לאינש שימכרו ויעשו בהם מצוה, משא"כ בשאר דברים.

כשומר שכר הוא ¹⁵ מפני שהוא עוסק במצוה ונפטר מכמה מצות עשה כל זמן שהוא עוסק בשמירתה" (רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק י"ג, הלכה י').

מעמד שומר האבדה על פי פסיקת הרמב"ם הוא כשומר שכר. על כן הוא מתחייב בגנבה ואבדה. גם אם היינו טוענים כי במצב של אבידה, יש משהו מן הפשיעה, לא כך נוכל לומר ביחס למצב של גניבה. הסיבה שמביאה הגמרא לקיום סטאטוס מוצא האבדה כשומר שכר, רק מוסיפה לעניין תמיהה נוספת.

"איתמר: שומר אבידה - רבה אמר: כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר: כש"ש דמי. רבה אמר כשומר חנם דמי, מאי הנאה קא מטי ליה; רב יוסף אמר כש"ש דמי, **בההיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא** ¹⁶ **הוי כש"ש** - דהעוסק במצוה פטור מן המצוה מובלכתך בדרך נפקא לן במס' סוכה (ד' כ"ה) ¹⁷. (בבא קמא נ"ו, ע"ב ורש"י ד"ה דלא בעי למיתב רפתא לעניא).

האם פטור האדם העוסק במצוות השבת אבדה מלתת פת לעני, מהווה בשבילו "שכר"? ואם הוא מהווה שכר, האם עד כדי לעזקו באבדה להתחייב בגניבתה?

ברור, כי השלכת פטור זה של מוצא האבדה מלתת פת לעני, לכדי אחריות על גנבתה, חורגת לחלוטין מן המוסר הפשוט, הרואה את מוצא האבדה כעושה טובה לבעלים וממילא את רמת מחויבותו כמינימאלית.

ביאור התו"ס בעניין, מקצין עוד יותר את אי ההיגיון שבקביעת מעמד אחריותו של מוצא האבדה כשומר שכר, בבארו כי כל הפטור של מוצא האבדה מלתת פת לעני הוא אך ורק בעת שעוסק במצוה – כגון בעת ששוטח אותה לצורכה. אולם אין הוא נפטר מן המצווה מעצם היות האבדה בביתו.

"בההיא הנאה דלא קבעי למיתב ריפתא לעניא - משום דעוסק במצוה **ודוקא בשעה דמתעסק בה** כגון שוטח לצורכה או משום עסק שצריך לה לאבידה אבל בשביל שאבידה בביתו לא יפטר מלמיתב ריפתא לעניא כיון שיכול לקיים שתיהם כדמוכח בסוכה (דף כ"ה ע"א ושם) דלא נפקא לן מקרא דעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא דוקא היכא שאינו יכול לקיים שתיהם וסברא הוא דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מן המצות" (תוספות בבא קמא נ"ו, ע"ב).

הסברה השנייה שמביאה הגמרא בדעת רב יוסף, מדוע מוצא האבדה הינו כשומר שכר, אינה מבארת לנו יותר את הסיבה לרמת האחריות הזו.

"...איכא דמפרשי הכי: רב יוסף אמר כש"ש דמי, **כיון דרחמנא שעבדיה בעל כורחיה, הלכך כש"ש דמי**" (המשך בבא קמא נ"ו ע"ב).

מה משמעות השעבוד הזה בעל כורחו של האדם לאבדה? מדוע הוא חורג מרמת האחריות שאנו היינו מטילים על מוצא אבדה, שלעולם לא הייתה מגיעה להיות כשומר שכר החייב בגנבה?

פסיקת השו"ע הינה כרמב"ם. אמנם הרמ"א במקום מביא את דעת רבה החולק על רב יוסף להגדיר את מעמדו של המוצא אבדה כשומר חנם בלבד.

"כל זמן שהאבידה אצלו, אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה כדין שומר שכר. הגה: וי"א דשומר אבידה אינו אלא שומר חנם (טור בשם ר"י והרא"ש)... " (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף ט"ז).

אולם מסיומת דברי הרמ"א, אנו למדים כי מעמדו כשומר חנם אינו מוחלט ואין הוא מוגן מפני תפיסת בעל האבדה ברכושו.

¹⁵ כך מקור המחלוקת בגמרא – "איתמר: שומר אבידה - רבה אמר: כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר: כש"ש דמי" (בבא קמא נ"ו, ע"ב).

¹⁶ **תרגום**: באותה ההנאה שלא נצרך בעת שעוסק באבדה לתת לחם לעניי.

¹⁷ ולשון רש"י בבא מציעא – "שכר שמירת מצווה" - "אלא - ... **שכר שמירת מצוה**, דנימא מגו דלא בעי למיתב ריפתא לעניא, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה..." (רש"י בבא מציעא כ"ט, ע"א).

"...ועיין לעיל סימן ע"ב סעיף ב' כיצד נקטינן לענין משכון, יד והוא הדין כאן" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף ט"ז).

הספק בשאלה האם מוצא האבדה דינו כשומר שכר או כשומר חנם, מאפשר לבעל האבדה לתפוס מרכושו של מוצא האבדה במקרה של לגנבה ואבדה, בלא שניתן יהיה להוציא מידו.

"והוא הדין כאן - כלומר כמו דנקטינן התם דהוי ספיקא דדינא ה"ה כאן וכ"כ הסמ"ע וא"כ השומר אבדה פטור ואם תפס בעל האבדה לא מפקינן מיניה" (שו"ע חושן משפט סימן רסז ס"ק י"ד ד"ה והוא הדין כאן).

אף שמעמד מוצא האבדה אם כשומר חנם או כשומר שכר נמצא בספק על פי הרמ"א, לא תעזור התפיסה המוסרית החברתית הרואה את מוצא האבדה כ"עושה חסד" עם בעל האבדה אפילו במצב הספק הזה. בתפיסת בעל האבדה מרכושו של מוצא האבדה במקרה של גניבה, לא יוציאו רכוש זה מידו.

מצבי האבדה המסוימים המתירים את מכירתה, במקום שיקלו על מוצא האבדה, רק מחמירים את רמת האחריות המושתת עליו.

אחריות מוצא האבדה באונסין לאחר שמכרה

כך מביאה המשנה בבבא מציעא את הכלל המתיר מכירתה של האבדה.

"כל דבר שעושה ואוכל - יעשה ויאכל, ודבר שאין עושה ואוכל - ימכר. שנאמר (דברים כ"ב) והשבותו לו - ראה היאך תשיבנו לו - שלא תאכילנו חצי דמיו, שאם כן אין זו השבה" (משנה, בבא מציעא כ"ח, ע"ב ורש"י ד"ה ראה היאך תשיבנו לו).

כפי שהבאנו מן הגמרא, גם אותם בעלי חיים שעושים ואוכלים, יש קצבה למכירתם.

"ולעולם? אמר רב נחמן אמר שמואל: עד שנים עשר חדש. תניא נמי הכי: כל דבר שעושה ואוכל, כגון פרה וחמור - מטפל בהן עד שנים עשר חדש. מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן..." (בבא מציעא כ"ח, ע"ב).

על מעמד כסף המכירה, חלוקים רבי עקיבא ורבי טרפון

"...מה יהא בדמים? רבי טרפון אומר: ישתמש בהן... רבי עקיבא אומר: לא ישתמש בהן, לפיכך אם אבדו אין חייב באחריותן" (משנה בבא מציעא כ"ח, ע"ב).

מתוך שנפסקת ההלכה כרבי טרפון שמוותר להשתמש בכסף, פוסק השו"ע לחייב את מוצא האבדה בכסף זה אף במצבי אונס, אף שלא השתמש באותו הכסף.

"מה יעשה בדמים, ינתנו למוצא ויש לו רשות להשתמש בהם; לפיכך אם נאנסו חייב לשלם, ואף על פי שלא נשתמש בהם, שכיון שיש לו רשות להשתמש בהם הרי הם אצלו כשאלה. בד"א שיש לו רשות להשתמש בהם, בדמי אבדה, מפני שטרח להטפל בה. אבל אם מצא מעות, לא ישתמש בהם, לפיכך אם אבדו באונס פטור, שאינו עליהם לא כשומר שכר. הגה: וכבר נתבאר סעיף ט"ז דיש חולקין וסבירא להו דאינו אלא שומר חנם" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"ה).

כך יוצא, שאף שמוצא האבדה אינו מעוניין כלל להשתמש בכסף המכירה, כגון שאינו רוצה להסתבך באיבוד הכסף או בהוצאתו באופן שלא יוכל לאחר מכן להחזירו, אין מעמדו ביחס לכסף תלוי בו ובמעשיו. זכות השימוש אף שלדידו כלל אינה "זכות", הופכת אותו בעל כורחו להיות במעמד של "שואל" ומחייבת אותו על כסף זה אף במצבי אונס. ברור כי גם כפיית מעמד זה על מוצא האבדה, אינה יכולה להשתלב עם דרך התפיסה החברתית את מעמד מוצא האבדה, שהינו בבחינת "עושה חסד". מכוח מעמד זה, לא היינו כופים עליו אלא אחריות על מעשה פשיעה, ולבטח לא אחריות על מצבי אונס.

מסקנת ביניים

ביסוס כל הקביעות הדיניות בדין האומן ששינה, על כך שאין האומן יכול לקנות בשבח חומר הגלם שהביא לו הבעלים, רמת הטיפול הנדרשת ממוצא האבדה והאחריות הנכפית עליו, החורגים מכל היגיון חברתי, מחייבים אותנו להסיק כי מעמד הרכוש וזיקתו לבעלים הינו מהותי וחורג ממעמד של "אמצעי שימוש" לאדם. רק כך ניתן להבין מדוע בעל חומר הגלם מזמין העבודה, "נתקע" עם חומר הגלם אף שאיבד מערכו לאחר שעבר "טיפול" אצל האומן ואין הוא מקבל מן האומן את דמי החומר. רק כך ניתן להבין איך שבח חומר הגלם מיוחס אוטומטית לבעלים בלא יכולת האומן ששינה, להציע תשלום חליפי לחומר הגלם שהשביח אותו. רק כך ניתן להבין את הטיפול הרב והאחריות המרובה אותם מחייבת התורה את מוצא האבדה, עד כדי צורך הכתוב להזהיר את מוצא האבדה – "לא תוכל להתעלם"¹⁸, מתוך החשש כי לא יוכל לעמוד בחיובים המושתים עליו.

מהיכן, מגיע הקשר המיוחד של הרכוש אל בעליו? מה אנחנו יכולים ללמוד מכך על מעמד הרכוש ביחס לבעלים? על כך נוכל ללמוד מנפילת ערך הדיינות בתחילת ספר דברים.¹

הממון במעמד כ"נפשות"

התבוננות במהלך הכתובים בדברים מהשלב בו קורא משה לישראל לבוא לרשת את הארץ, עד השלב בו הוא מודיע לישראל כי אין הוא יכול לשאתם לבדו מראה כי לממון והרכוש בישראל ישנו מעמד מיוחד המתבטא באופן ישיר במעשה הדיינות. מעמד זה הוא הראשון להיפגע מעת הפגיעה במעמד דיינותו של משה. כך לומדים חז"ל מדברי משה לישראל "לא אוכל לבדי שאת אתכם".

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל... בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר. ה' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה. פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הפניני והלבנון עד הנקרה הגדל נהר פרת. ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם. ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם. ה' אלהיכם הרבה אתכם והגדל היום ככוכבי השמים לרב" (דברים א', א' – י').

מתוך ההכרה בעוצמתו של משה, תמהים חז"ל על חוסר היכולת הזו של משה לדון את ישראל והם מגיעים למסקנה כי הדבר נובע מנטילת העונש מישראל והטלתו על הדיינים.

"אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיד את השליו לא היה יכול לדונם, אלא כך אמר להם, ה' אלהיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים..." (רש"י שם דברים א', ט' ד"ה לא אוכל לבדי וגו')¹⁹.

ברור, שקביעה זו של חז"ל אינה יכולה להתבאר כפשוטה. האם הדיינים הם שמקבלים את העונש של בעל הדין שיצא חייב בדין? הרי אין הדבר כך מכל וכול?

המשך דברי חז"ל המשווים את "תשישות" כוחו של משה מלדון את ישראל לבין דברי שלמה בעניין המשפט, פותחים פתח הבנה בשאלה זו.

¹⁸ לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוד בידך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו. וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם - לכבוש עינך כאלו אינך רואה אותו" (דברים כ"ב, א' – ג' ורש"י ד"ה לא תוכל להתעלם).

¹⁹ כך הוא בספרי – "לא אוכל לבדי שאת אתכם, איפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד להם את המן והגיד להם את השליו ועשה להם נסים וגבורות ולא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם על גבי דייניכם, וכן שלמה אומר (מ"א ג', ט') ונתת לעבדך לב שמע לשפוט את עמך, איפשר שלא היה שלמה יכול לדון את ישראל אדם שנאמר בו (מלכים א', ה', כ"ו) וה' נתן חכמה לשלמה, ואומר (מלכים א', ה', י' – י"א) ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל וזרדע בני מחול ויהי שמו בכל הגוים סביב, ולא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם איני כשאר כל הדיינים מלך בשר ודם יושב על בימה שלו דן להריגה לחניקה לשריפה ולסקילה ואין בכך כלום ואם חייב ליטול סלע נוטל שנים שנים נוטל שלשה דינר נוטל מנה איני כן אלא אם חייבתי ממון נפשות אני נתבע וכן הוא אומר (משלי כ"ב, כ"ב – כ"ג) אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדבא עני בשער. כי ה' ריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש סליק פיסקא" ספרי דברים פיסקא ט' ד"ה לא אוכל.

"וכן אמר שלמה (מלכים א' ג', ט') כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, אפשר מי שכתוב בו (שם ה', י"א) ויחכם מכל האדם, אומר מי יוכל לשפוט, אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע, שנאמר (משלי כ"ב, כ"ג) וקבע את קובעיהם נפש" (המשך רש"י דברים א', ט' ד"ה לא אוכל לבדי וגו')."

לכאורה אין כל קשר בין טענת משה לבין טענת שלמה. בעוד משה מתייחס לנטילת העונש מישראל על הדיינים, שלמה מתייחס לאחריות הגדולה שיש על הדיין שאם טעה בדין ממונות, הוא נתבע על כך נפשות. אולם נראה שבהפרש הזה שבין טענת משה לבין טענת שלמה, טמונה גם התשובה לשאלה כיצד טוען משה כי ה' נטל את העונש מישראל ונתנם על הדיינים.

על בסיס הדוגמאות שהבאנו לעיל מאומן ששינה ומדין השבת האבדה, תביעת ה"נפשות" בחיובי הממון, הם אותם המגמות הדיניות המוכרעות בדיני הממונות ככאלו המתייחסות לנפש ממש. פסיקת התורה באומן ששינה, על השארת חומר הגלם המקורי בידי בעליו בלא ניתנת אפשרות לבעלים לדרוש את דמיו, במקום שנוצר פחת בערכו ולאומן לדרוש זאת במקום שהשבח בחומר הגלם הוא רב וכן הכללים הדרקוניים בדין השבת האבדה, נקודת מוצאם היא אותה הנפשה המופיעה בממון להוותו כחלק ממציות האדם. שלמה אם כן בהתייחסותו לכובד משקל הדיינות, מתייחס דווקא לנקודה זו, המדגישה את ערך החיים המוסף שיש למציאות בעולמם של ישראל. מתוך ההפרש הזה שבין מעמד הממון בתורה לבין זה במציאות האנושית, מצביע שלמה על חוסר היכולת כמעט של הדיין לעמוד בהפרש הזה, המתבטא בתביעת הנפשות מן הדיין, בטעויות שעשה בממונות.

את הבעיה הזו של ההפרש שבין מעגל החיים הממוני המונפש בתורה, לבין זה המצומצם שמחוצה לו, מציג משה באופן אחר, מצד נטילת העונש מישראל והטלתו על הדיינים. ברור הוא שאין כוונת משה לומר, שישראל לא התחייבו בדין ולא נענשו על דבריהם. בסיס דברי משה ומהות דברי שלמה חד הם. בדבריו קובע לנו משה, כי יכולת הבעה הזו של הממונות כנפשות, נותר אך ורק אצל הדיינים, בעוד אצל בעלי הדין ואצל ישראל כולם, הוא כבר אינו קיים. להם, הממון והרכוש, ירד ערכם להופיע להם בבחינת בבחינת דומם ואמצעי שימוש. מתוך אי ההכרה של ישראל בנפשות זו של הממון, יוצא שההכרה המלאה ואמיתית לתרחישי הממונות וממילא לפגמים שנעשים בו ולעונשים הקבועים בו, קיימם רק אצל הדיינים ולא אצל כל ישראל. דברי משה – "שנטל את העונש מישראל לדיינים", אינו מצד הפלת העונש הטכני. מן הצד הזה ממשך כמובן העונש להיות מוטל על אותו ישראל שסרח. כוונת דברי משה היא כי אף שהעונש המעשי מוטל על ישראל, קיום הכרת ממד ההנפשה שברכוש רק למטי מעט מן הדיינים, גורם לכך כי **הכרת** החסר והכרת העונש, ניכרים כתודעה מלאה ושלמה רק אצל הדיינים ולא אצל בעלי הדיינים, שרמת הכרתם הבחירית נמוכה מזו של התורה. את הזיקה לפסיקת התורה, הבנויה על מגמת הנפשות שבממונות, מצליחים ישראל לשמור דרך הווייתם **הסגולית** שאינה מושפעת מן ההכרה. את זאת מבטא משה בהשוואתם של ישראל לכוכבי השמים.

"ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב" (דברים א', י').

על השוואה זו עומדים חז"ל ומלמדים אותנו כי השוואתם של ישראל לכוכבים היא מצד מגמת קיומם לעולם כגרמי השמים.

"והנכם היום ככוכבי השמים - וכי ככוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא שישים רבוא, מהו והנכם היום, הנכם משולים כיום, קיימים כחמה וכלבנה וככוכבים" (רש"י שם דברים א', י' ד"ה והנכם היום ככוכבי השמים).

"הקפאת" מצבם של ישראל כגרמי השמים, מצליחה לשמר בישראל את מגמות החיים הגבוהות שרמת ההכרה שבהם לא מצליחה לשמר ובתוך כך יכולת הבעת הנפשות שבממונות. אולם מצב זה גורם לכך שברמה הבחירית וההכרתית, נשארים הדיינים להיות הנושאים באחריות לפן המועצם שבממונות. הפרש זה, בלתי ניתן להכלה. בעוד ישראל מגיעים מתוך אי ההכרה במעמד הממונות להתייחס אליהם ולפעול בהם באופן נמוך ממעמדם, בלא לחוש בפגיעה שהם פוגעים בכך, הרי הדיינים נשארים להכיל את כל עוצמת עולם זה שמעתה אינו נשמר, כי ישראל אינם מודעים אליו. בהפרש הזה המתרחב מעתה, אין משה יכול לעמוד.

מתוך כך מתרחקת הדיינות מן המקור, להיקבע לישראל מכוחם הם ובתוך כך נוצר פער גדל והולך בין מעמד הנפשות והממונות.

"אִיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טְרַחְחֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם. הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּבְנִיִּים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימֶם בְּרָאשֵׁיכֶם. וְתַעֲנֵנוּ אֹתֵנוּ וְתֹאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת. וְאָקַח אֶת רָאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים וְאָתְנוּ אֹתָם רָאשֵׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשִׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם. וְאֶצְוֶה אֶת שְׁפִטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפִטֵיכֶם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. לֹא תִכְרֹוּ פְנֵים בַּמִּשְׁפָּט כִּקְטָן כַּגָּדֹל תִּשְׁמַעוּן לֹא תִגְדְּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא וְהַדְּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשָׁמַעְתִּיו. וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן" (דברים א', י"ב – י"ח).

עד לפסוק י"ח עוסקים הכתובים במינוי הדיינים מתוך ישראל ועל הציווי להם כיצד עליהם לדון. אולם פסוק י"ח – "וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן" לא מבואר למה הוא מכוון. ביאור חז"ל בעניין רק מגביר את התמיהה, במה הוא קשור למעשה מינוי הדיינים.

"את כל הדברים אשר תעשון - אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות"²⁰ (רש"י שם, דברים א', י"ח ד"ה את כל הדברים אשר תעשון).

בחירת חז"ל לייחס להוראת משה את הדיינים, דווקא את עשרת הדברים שבין דיני ממונות ונפשות, מלמדת כי הנסיגה מדיינות משה לדיינות מכוחם של ישראל, היא המולידה את ההפרש הזה שבין דיני הנפשות והממונות. מתוך כך יש לנו להסיק, כי הנסיגה הזו, היא המורידה את מעמד הממונות שהיה עד עתה כנפשות, מערכן.

עיון בקביעתם של חז"ל כי "צדיקים ממונם חביב עליהן יותר מגופן", ילמד אותנו לימוד נוסף, כי הנפשה זו של מעגל החיים הקנייני הינו שיא בחיבור האדם אל מקור החיים, עד כדי מאמץ הצדיקים לשמר נגיעה שיאית זו עד לגבול הקרוב לסיכון הנפש.

חביבות הממון יותר מן הגוף - שיא פריסת חייו של האדם

כך מבארים חז"ל את חזרתו של יעקב לחצות את מעבר יבוק, לאחר שכבר העביר בו את כל משפחתו.

"וַיִּקֶם בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נַשְׂיוֹ וְאֶת שְׁתֵּי שְׁפָחָתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבַּר יַבֵּק. וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבֵרֵם אֶת הַנְּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת אֶשֶׁר לוֹ. וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֹלוֹת הַשָּׁחַר" (בראשית ל"ב, כ"ג – כ"ה).

כיוון שיעקב העביר כבר את כל משפחתו את מעבר יבוק, עולה התמיהה איך יתכן כי נותר לבדו? מכך לומדת הגמרא כי עבר שוב את היבוק לפכים קטנים שלא הספיק להעביר.

"ויותר יעקב לבדו (בראשית ל"ב) - אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכין קטנים... - דכל כלים החשובים ומקנה כבר העבירן את נחל יבוק כדכתיב לעיל מינה ויעבר את כל אשר לו והוא נשאר על פכין קטנים שלא הספיק להעביר וחשכה לו" (חולין צ"א, ע"א ורש"י ד"ה שנשתייר על פכים קטנים).

מתוך הישארותו שם של יעקב בלילה לבדו ומתוך הזקתו שם במאבק מול שרו של עשו, מבינים חז"ל כי יעקב מסכן עצמו למען אותם פכים קטנים²¹. מתוך כך הם מגיעים למסקנה כי ממונם של צדיקים חביב עליהם יותר מגופם.

²⁰ כך הוא המקור במשנה בסנהדרין - "אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה, שנאמר (ויקרא כ"ד) משפט אחד יהיה לכם. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות? דיני ממונות בשלשה, ודיני נפשות - בעשרים ושלושה. דיני ממונות - פותחין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות - פותחין לזכות ואין פותחין לחובה. דיני ממונות - מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות - מטין על פי אחד לזכות, ועל פי שנים לחובה. דיני ממונות - מחזירין בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות - מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. דיני ממונות - הכל מלמדן זכות וחובה, דיני נפשות - הכל מלמדן זכות, ואין הכל מלמדן חובה. דיני ממונות - המלמד חובה מלמד זכות, והמלמד זכות מלמד חובה. דיני נפשות - המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות - אין יכול לחזור וללמד חובה. דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, דיני נפשות - דנין ביום וגומרין ביום. דיני ממונות - גומרין בו ביום, בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות - גומרין בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה. לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב. דיני ממונות, הטמאות והטהרות - מתחילין מן הגדול, דיני נפשות - מתחילין מן הצד. הכל כשרין לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ליום וישראלים המשאין לכהונה" (משנה, סנהדרין ל"ב, ע"א).

²¹ כך מביאה הגמרא בסוף הסוגיה במקום:

"ויאבק איש עמו עד עלות השחר אמר רבי יצחק: מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה" (חולין צ"א, ע"א).

מסיום מאבק שרו של עשו בעלות השחר, לומד רש"י במקום כי הרשות להזיק אינה ביום.

"...מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל" (המשך חולין שם, צ"א, ע"א).

אם מעשהו של יעקב לחזור על פכים קטנים למרות הסכנה כי יוזק, כפי שאכן קרה בסופו של דבר, מעלה אצלנו תמיהה גדולה על יחס החשיבות שיש לצדיקים לממונם שחביב עליהם יותר מגופם, הרי מהלך דומה שמביאה הגמרא בסוטה ביחס לתיבת משה, מחריפה עוד יותר את התמיהה בעניין.

לאחר שמולידה יוכבד את משה ואינה יכולה עוד להצפינו, היא לוקחת תיבת גומא ושמה את משה בו על שפת היאור.

"וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בֵּת לְוִי. וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרְאֵהוּ אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֵשָׁה יָרְחִים. וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמָא וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֹר וּבְזָפֶת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שֵׁפֶת הַיָּאֹר" (שמות ב', א' – ג').

משימושה של יוכבד בתיבת גומא דווקא, מסיקים חז"ל את אותה המסקנה שהסיקו ביחס למעבר יעקב את היבוק, כי צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם.

"ותקח לו תבת גומא (שמות ב') - מאי שנא גומא? א"ר אלעזר: מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל" (סוטה י"ב, ע"א).

מדוע בחירתה של יוכבד בתיבת גומא, מחייבת להביא למסקנה זו? רש"י במקום מבאר את הדבר, באופן שקשה מאוד לקבלו.

"שדמיו מועטין ואף על פי שהיה משתמר גופו יותר בשל עצים שקשים וחזקים" (רש"י שם, סוטה י"ב, ע"א ד"ה שחביב עליהן ממונן).

אע"פ שמצד שמירת גופו של משה, טוב היה יותר לשימו בתיבה של עצים קשים וחזקים, כי בהם היה משתמר גופו יותר, בוחרת אמו בתיבת גומא מפאת שדמיו מועטין. מתוך כך מסיקים חז"ל כי ממונה חביב היה לה יותר מגופו של משה. אין ספק שמסקנה זו ביחס לפעולותיה של יוכבד במשה קשה לקבלה, עוד יותר מזו שראינו ביחס למעשהו של יעקב העובר לבדו את נחל יבוק. פה כבר אין מדובר רק בחשש סמוי להיזק בלילה, אלא בחשש ממשי לתינוק בין שלשה חודשים הנמצא לבדו ב"אור. למרות זאת קובעים חז"ל כי הצדיקים הם אלו שממונם חביב עליהם יותר מגופם. אמנם, על בסיס מסקנתנו לעיל, על קיום מצב ההנפשה בקניינים, להיות המשכת קיום האדם, אמירה זו מקבלת משמעות שונה לחלוטין. על בסיס מצב הנפשה זה, קנייניו של האדם הם שיא הופעת חייו מתוך יכולתו להמשיך את חייו לידי קיום ומימוש עד "מעבר לקצוות אצבעותיו", עד אל מעבר לגופו. ברור שמצב שכזה אינו חיצוני לאדם. הרחבת חייו אל מעגל רכוש, יוצרת השפעה ושינוי של מעמדו כולו. במסירות הנפש של יעקב על הפכים הקטנים ובהכנסת יוכבד את משה למצב שמירה פחות משהייתה ליכולה לתת לו משום חביבות הממון, מעצים יעקב את מעגל החיים של עצמו ויוכבד את זה של משה, אל מעבר לעצמם הגופי להשרות את קיום האין סוף שבהם אף במעגל החיים הממוני. למען הרחבת חיים זו "מותחים" יעקב ויוכבד את ה"חבל" עד לגבול סכנת הנפשות (ולא עד בכלל).

זיהוי מבנה "הנפשות" שב"ממונות" בדינות משה ושלמה, ובאופן התנהלות הצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם, משנה את כל התמונה ביחס לדיני האומן ששינה ובדיני השבת האבדה שראינו לעיל.

מימוש נפשיות הממון בדיני האומן ששינה

חיוב האומן בדמי הכלי העשוי, גם כשנשבר בידו מיד כשגמר הוא עצמו לעשותו (ד"ן 1 בטבלה), אף שחיובו בדמי כלי שהוא עצמו יצר אינו הוגן ברמת התפיסה הממונית החברתית ואף שבתשלום דמי חומר הגלם או בנתינת חומר גלם חלופי, אין הבעלים מפסיד מאומה, הוא מפאת ששייכות

"מדקאמר עד עלות השחר - שמע מינה לא ניתנה רשות למזיק להזיק ביום לפיכך לא הוצרך שמירה" (רש"י שם, חולין צ"א, ע"א).

מאידך, מהזקתו של יעקב במאבק זה בלילה, מגיעה המסקנה כי הישארותו בלילה יחידי מסוכנת.

"מכאן לתלמיד חכם כו' - שהרי יעקב נשאר יחידי והוזק." (המשך רש"י שם).

חומר הגלם אל בעליו, אינה כאמצעי לשימוש, אלא כחלק מהגדרת קיומו. על כן אף שבח הכלי, מתייחס במיידית אליו, אף שהעמל בו היה האומן.

על כן, גם אם הצמר במצבו הצבוע התקיים שנייה אחת בלבד, לפני שנהרס, קיומו הצבוע בשלב הקצר הזה יחייב את האומן בדמי צמר צבוע (דין 2 בטבלה), זאת למרות שאם היה מתקלקל ביורה לפני שנגמרה צביעתו, היה מתחייב אך ורק בדמי חומר הגלם. אף שתזמון פגימת הצמר, דקה לפני שנצבע כראוי או דקה אחרי שנצבע כראוי, אינו מעלה ומוריד מאום מצד הפגיעה הכספית בבעליו, מפאת החיבור המהותי שיש לרכוש אל האדם כחלק ממנו, ולא רק כאמצעי שווה כסף לשימוש, מביא לכך שמעמדו הקנייני של חומר הגלם בשני המקרים יהיה שונה לחלוטין. ברגע שצביעתו של הצמר הושלמה אפילו לדקה אחת, מתייחסת בעלותו של בעל חומר הגלם לצמר הצבוע המושלם. מתוך כך, מכוח בעלות זו ייגזר גם תשלום האומן לו.

מסיבה זו, אף שהאומן שינה מדעת הבעלים בצבע (שחור במקום אדום) או בצורה (ספסל במקום כיסא), שייד מצד אחד המוצר המוגמר לבעל החומר אף שאין הוא מעוניין בו, אולם מאידך אין הוא מחויב לשלם לאומן אלא את דמי ה"הוצאות" (דין 3 בטבלה). לעומת זאת, ללא העיזוק המהותי של האדם אל הרכוש, ברמת המחויבות החברתית, אמור היה בעל חומר הגלם לבחור בין לקיחת המוצר המוגמר ותשלום מלא לאומן, לבין וויתור עליו, וקבלת דמי חומר הגלם או חומר גלם חלופי במקומו.

גם אם ירצה האומן, לנתק את הבעלים מחומר הגלם שעבודתו שלו מושקעת בה, על ידי תשלום ערך חומר הגלם שהביא לו הבעלים ("הא לך דמי צמרך") (דין 4 בטבלה), לא יוכל לעשות זאת. על בסיס הקשר ה"חברתי" אל הרכוש, אמנם אין כל בעיה בכך, כי בתשלום הזה חוזר המצב לקדמותו. אולם על בסיס הקשר המהותי הקיומי שבין האדם ורכושו, לא ניתן כלל לנתק בין האדם ורכושו (אלא במעשה מכר), ועל כן מותפס ערך השבח להיות גם הוא כחלק מהוויית הבעלים בעל כורחם של שני הצדדים.

העיזוק המהותי ה"נפשי" שבין הבעלים לרכושו, המביא לכך, שבכניסת האומן לפעול בחומר הגלם, פוטנציאל כוח השבח שבעבודתו "מותפס" להיות חלק בלתי נפרד מערך חומר הגלם, הוא כה עצום עד כדי שערך השבח הפוטנציאלי מהווה אף הוא חלק מהגדרת ה"קרן" של חומר הגלם. על כן במצב ששינה, יקבל האומן את הפחות שבין ערך הוצאתו לערך השבח שיצר בכלי, תוך הפחתה מערך ה"קרן" המורכב מערך חומר הגלם + **ערך השבח הפוטנציאלי** (דין 5 בטבלה). כפי שהזכרנו לעיל, חישוב שכזה לעולם לא היינו מעלים בדעתנו בדרך התפיסה החברתית את הממונות. כל עוד לא פעל האומן בחומר הגלם, וכל עוד לא שילם הבעלים לאומן מאום, אין כל קשר בין השבח העתידי לבין ערך הקרן. אולם כשקשר האדם לרכוש הינו קיומי, עזוק גם האומן לחומר הגלם וממילא פוטנציאל כוחו (המתבטא ביכולתו לשבח את חומר הגלם), מהווה חלק מהגדרת "קרנו" של חומר הגלם, אף לפני פעולתו בו, בלא שתהיה לו בחומר זה, כל זכות קניינית.

הקישור המהותי הקיומי שבין הבעלים והממון, גם מבאר את אי יכולתו של בעל חומר הגלם להתנתק מחומר הגלם אף במצב שמעשה האומן הוריד את ערכו מזה שהיה בתחילה. הוא לא יוכל לדרוש לקבל את דמי חומר הגלם המקורי מאת האומן במקום לקבל את חומר הגלם פחות הערך (דין 6 בטבלה). אם בשפת ההתחייבות והמוסר החברתי, לא היינו מעלים בדעתנו שחומר הגלם יוחזר לבעלים עם ערכו המפוחת, כשקשר הבעלים לרכושו הינו קיומי, חומר הגלם הינו חלק בלתי נפרד מן הבעלים גם עם ערכו יורד²².

הקשר הקיומי שבין האדם ורכושו, מעמיד באור אחר, אף את הדינים התמוהים שראינו בדיני השבת האבדה.

מימוש נפשיות הממון בדיני השבת האבדה

קביעת חיוב השמירה באבדה שיש עליה סימנים ואינה "חיי" - "עד שיבוא אליהו" (דין 7 בטבלה), העלולה להביא את מוצא האבדה עם האבדה שנים ארוכות, מתקיימת אך ורק מתוך תפיסת הממון כחלק מהווייתו הקיומית של האדם. רק ברמת שייכות שכזו, יכולה להיות מובנת ההקפדה להתזרת האבדה עצמה, כאילו היא התזרת אחד מאבריו של הבעלים, בלא להסתפק בהחזרת תמורתה. ללא זיקת קשר זאת, לאחר תקופה קצרה, לא היה מקום מצד רמת החסד החברתי לחייב את מוצא האבדה בהמשך טרחתו. אף מצד הבעלים, תקופת הזמן הארוכה הייתה אמורה כבר להשכיח ממנו את אבדתו ולהביאו לכדי ייאוש גמור.

²² כדוגמת זאת ראינו בדיני הניזקין (ענין במאמר השני של "לקחת אחריות על עולם של ענקים"), בדין "והמת יהיה לו", כשתשלום הניזק לניזק הינו בהפחתת ערך הנבלה המיוחסת לניזק, למרות שמבחינה מוסרית חברתית על המזיק היה לקחת את הנבלה לעצמו ולשלם לניזק את דמי ההיזק השלמים. – "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ פִי יִכְרֶה אִישׁ בָּר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף וְשֵׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ - לְנִיזֵק, שְׂמִינ אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָה בְּדַמִּים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו" (שמות כ"א, ל"ג – ל"ד ורש"י ד"ה והמת יהיה לו).

הדגשת חיוב השמירה ללא הגבלת זמן (עד שיבוא אליהו), כדין התלוי בהגדרתו הקיומית של הממון, בולטת במיוחד מול דין האבדה (אף כזו שיש עליה סימנים), שנמצאה במקום שישנה ראייה לכך כי שהתה בו זמן רב (דין 8 בטבלה). שם ראינו כי אין המוצא מחויב כלל להכריז והיא שלו לכתחילה, מתוך הקביעה כי הבעלים לבטח התייאשו. אף שמצד בעל האבדה, מצב זה בו האבדה "זרוקה" בחוץ, אינו שונה במאום מן המצב בו האבדה נמצאת בידי שומר האבדה שנים רבות ("עד שיבוא אליהו"), שהרי הוא אינו יודע היכן היא, כאשר נמצאה האבדה בתחילה, גם כשהיא נמצאת ברשותו של מוצאה שנים רבות, לא יוכל מוצאה לקבל עליה בעלות בטענה כי הבעלים התייאשו. לעומת זאת שהייתה בחוץ מגדירה בחפץ ייאוש לאחר זמן והמוצא יכול לקחתה לעצמו. הבדל זה שבין שני המצבים, יכול להתבאר רק על בסיס הקשר הקיומי שבין האדם לממונו. במצב בו הרכוש נמצא ומוחזק בידי המוצא, **קשר המוצא לחפץ, הוא הכוח המקיים את קשר הבעלים אל ממונו**. על כן גם לאחר זמן רב, לא יתרחש ייאוש בעלים. לעומת זאת במצב בו המציאה "זרוקה" בחוץ, הזמן הארוך מחליש את קשר הבעלים לרכושו, עד כדי אובדנו. ייאושו ממנו הוא הסימן לכך.

אף חיוב הטיפול ואופן הטיפול באבדה בידי מוצאה – לנערה כל שלשים יום, להשתמש בכלי עץ מעט שלא ירקבו וכו' (דין 9 בטבלה), יכול להתבאר רק על בסיס התפסת הקשר הקיומי ברכוש. לא רק שלעולם לא היו מחייבים את מוצא המציאה לטפל במציאה באופן כה מפורט, על מנת שלא לאבד את הסיכוי כי בני אדם ירימו מציאה במוצאם אותה, אלא שפרוט טיפולים אלו, מותיר רושם של טיפול פרטני מדי ומוכתב יתר על מידה. אם הוראות הטיפול המובאות בגמרא נועדו למנוע את הבלאי הפיזי של האבדה, לא צריך היה ואף לא ניתן לפרט באופן כה ספציפי את דרך הטיפול בצמר, עץ, זהב וכו', שהרי הרכב החומרים אינו הקריטריון היחיד לצורך ודרך הטיפול למניעת בלאי והם אמורים להיבחן לגופם בכל מקרה מצד המרכיבים השונים שבמציאה – סוג החומר, הצורה, אופן יצירתה, כגון עדינות העבודה וכו'. מתוך כך, קביעה אבסולוטית כי כסות של צמר צריכה ניעור של שלושים יום, אך כסות פשטן מאום, אינה יכולה לעמוד במבחן המציאות. אולם כאשר אנו מתייחסים לרכוש כבעל זיקה קיומית אל הבעלים, גם שימור האבדה אינו נמדד על פי מדד טכני של בלאי. ברמת ההימצאות הקיומית, מובן כי קיום הכלי יהיה תלוי בסוג חומר הגלם ולא בצורתו או בעדינות עשייתו. מתוך כך, גם אופן שימור האבדה יהיה שמור לקביעת חכמים על פי התורה שבעל פה ולא על פי גדרי ה"יצרנים" של הכלים. הקביעה האבסולוטית כי כלי פשטן אינו נצרך "ניעור", אך כלי צמר נצרכים ניעור אחת לשלושים יום, תיתכן ברמת ההימצאות הקיומית.

תפיסת חיוב השבת האבדה על בסיס הקשר הקיומי שבין הבעלים לרכושו, מבארת גם את חיוב הטיפול בחי לאורך זמן קצוב והאיסור למוכרו מיד (כאשר הוא "עושה ואוכל") (דין 10 בטבלה). דברי רש"י "שכל אדם נוה לו בבהמתו, שהכירה בו כבר ולימדה לרצונו", מתבארים על בסיס הקשר הקיומי שבין האדם לממון, לא כנוחות גרידא של האדם לנהוג בבהמה שהכיר וכו', נוחות שאינה יכולה לעמוד כאמור מול הצורך שלא לשעבד את המוצא האבדה לאבדה, אלא כביטוי חייוני לאותו קשר מהותי קיומי, שאינו מאפשר מכירת האבדה ונטילת ממון תמורתה, אלא לאחר זמן הקבוע על פי התורה שבעל פה.

חיזוק הופכי לקיום הקשר המהותי שבין האדם לממון כבסיס לדין השבת האבדה אנו מוצאים מן הדין הייחודי לתפילין שניתן למוכרם במדי, בטענה "**שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה**"²³ (דין 12 בטבלה). ראינו כי טענה זו מבחינת המציאות הידועה לנו, משוללת כל יסוד, שהרי לא רק שאדם בוחר באופן ספציפי את תפיליו וקל וחומר את פרשיותיו, אלא שתפילין מצויות למוכרן הרבה פחות מלמשל בגדים. למרות זאת מביאה הגמרא דווקא את התפילין כדוגמא ל"דבר מצוי" שניתן למוכרו מייד. דברי הרמב"ם והש"ך בעניין, המערבים את עניין המצווה שבתפילין והופכים אותה להיות הסיבה להיתר מכירתן מיד, מכוונים אותנו אל הבנת הדבר.

כך היא לשון הרמב"ם.

"מצא תפילין שם דמיהן ומניחן עליו, שדבר מצוי הוא ביד הכל ואין עשויין אלא למצותן בלבד" (רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק י"ג הלכה י"ד).

כך הוא לשון הש"ך המבאר את דברי השו"ע "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה", באופן המתייחס אף הוא לעניין המצווה.

²³ לשון השו"ע – "מצא תפילין, שם דמיהן ומניחן עליו מיד, אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"א)

"ענין בסמ"ע ס"ק ל' משמע מל' זה כו' לפעד"נ דה"פ הואיל ואינה עשויה אלא למצותן בלבד ולא לשום תשמיש אחר א"כ ניחא ליה לאינש שימכרו ויעשו בהן מצוה משא"כ בשאר דברים ע"ש" (ש"ך חושן משפט סימן רס"ז ס"ק טז ד"ה שם דמיהן כו').

ברור, כי לשון השו"ע "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה", אינם מתאימים בפשטם לייחוס היתר מכירתם של התפילין מייד, מצד "שעשוין למצותן בלבד". כך גם אין פנייה זו לענין המצווה פותרת את העובדה כי המציאות מוכיחה כי אין התפילין מצויות וכי אכפת לו לאדם מתפילו הרבה יותר מבגדים או חפצים אחרים שלא הותר בהם בגמרא ובהלכה למוכרם מיד. אולם אם נתבונן על כל הפרשה הזו על בסיס התפיסה הקיומית של קשר הרכוש לאדם, מעמד התפילין ביחס לרכוש הרגיל ואפילו ביחס לספרים ואף אם הם ספרי קודש, ירחק מאוד²⁴ והקביעה "שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה", תתאים דווקא להם. אם ברמת התפיסה הקניינית החברתית, קביעת שכיחות הקניין (או אף המכירה), תלויה בזמינות חומרי הגלם, אופן מעשה היצירה של הכלי ותדירותם, הרי במציאות בה מהווה הקניין חלק בלתי נפרד מהוויית האדם, זמינות הקניה והמכירה יהיו תלויים ברמת הביטוי האישי שיש בקניינים. ככל שרמת הביטוי האישי תהיה גדולה יותר, כך זמינותו של הכלי לקניה ומכירה יהיו קטנים יותר.

באמירת הגמרא – "תפילין בי בר חבו משכח שכיחי ספרים לא שכיחי"²⁵, היא קובעת כי התפילין הינן כלי שרמת הביטוי האישי בהם קטנה, אף יותר מאלו שבספרים.

אכן, במקום אחר קובעת הגמרא על בסיס היתר שניתן למשפחת בר חובו, כי בתפילין מותר לכותבן שלא מן הכתב, כיוון שגירסתן שגורה בפי כל.

"אביי שרא לדבי בר חבו למיכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב, כמאן - כי האי תנא. דתניא, רבי ירמיה אומר משום רבינו: תפילין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב, ואין צריכות שרטוט. והלכתא: תפילין - אין צריכין שרטוט, מזוזות - צריכין שרטוט. אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב. מאי טעמא - מיגרס גריסין - שגורות בפי הכל²⁶. (מגילה י"ח, ע"ב ורש"י ד"ה מיגרס גריסין).

כך פוסק הרמב"ם בעניין.

"...ומותר לכתוב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב שהכל גורסין פרשיות אלו, אבל ספר תורה אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב" (רמב"ם הלכות תפילין ומזוזות וספר תורה פרק א' הלכה י"ב).

את חוסר הביטוי האישי שבתפילין, המופיע אף בהיות פרשיותן שגורות בפי כל, מתרגמת הגמרא לביטוי של שכיחות קניין, אותה היא מייחסת לבני בר חבו שגרתם בתפילין מגיעה עד כדי פתירתם מלכתוב תפילין שלא מן הכתב. בגמרא, שזיקתה לרמת ההבעה הקניינית התורתית היא גדולה, מופיע חוסר הזיקה האישית שב"גרתם לכל" של התפילין, כביטוי קנייני ישיר של "דבר מצוי הוא לקנות בכל שעה". רמת ההבעה האישית בקניין, הוא הממד המהותי ליכולת או אי יכולת קניינו להיות מצוי. אולם כשזיקת הקניינים לאדם מאבדת מתוכנה הקיומי, הופך המעמד המצוותי להיות הגורם המגדיר את קיום או היא קיום הקשר הזה. גם פה אנו נזהה את רמת ההתייחסות התורתית, בקביעה האבסולוטית כי המעמד המצוותי חסר כל זיקה אישית, באופן החורג מאמות המידה האנושיות המזהות אף בחפצי מצווה צדדי קשר אישי²⁷.

ירידה נוספת בקיום הקשר הקיומי שבין האדם לרכושו, יופיע בשינוי הדיני בתפילין, למנוע את מכירתו המיידית על אף היותו חפץ מצווה, מתוך זיהוי קשר ואכפתיות של האדם לתפילין²⁸.

²⁴ כפי שאכן משמע מדברי הגמרא המבדילה בין דין התפילין לספרים, בלא להבדיל בין ספרי חול וקודש. "אמר שמואל: המוצא תפילין בשוק - שם דמיהן ומניחן לאלתר. מתיב רבינא: מצא ספרים - קורא בהן אחד לשלשים יום, ואם אינו יודע לקרות - גוללן. גוללן - אין, שם דמיהן ומניחן - לא" (בבבא מציעא כ"ט, ע"ב).

²⁵ "אמר אביי: תפילין בי בר חבו (בבית פלוני העושה תפילין - רש"י) משכח שכיחי (מצויין לימכר, ויחזור ויקנה מן הדמים - רש"י), ספרים לא שכיחי" (המשך הגמרא שם, בבא מציעא כ"ט ע"ב).

²⁶ "מיגרס גריסין - רהוטים הם בפי כל אדם ואין טועין בהם הילכך אין צריך להעתיקם מספר אחר" (רש"י מנחות ל"ב, ע"ב).

²⁷ כפי שראינו לעיל בלשון הש"ך הקובע שנוח לו לאדם "שימכרו ויעשו בהן מצוה", אף שברמת ההתייחסות ה"חברתית", ברור שאין כך הדבר אף בחפצי המצווה של האדם.

²⁸ "ענין בסמ"ע ס"ק ל' משמע מל' זה כו' לפעד"נ דה"פ הואיל ואינה עשויה אלא למצותן בלבד ולא לשום תשמיש אחר א"כ ניחא ליה לאינש שימכרו ויעשו בהן מצוה משא"כ בשאר דברים ע"ש ברור שאין כך הדבר אף בחפצי המצווה של האדם" (ש"ך חושן משפט סימן רס"ז ס"ק טז ד"ה שם דמיהן כו').

²⁸ כפי שהבאנו לעיל בפסיקתו של הציץ אליעזר בענין.

אכפתיות זו וקשר זה, כבר רחוקים מרמת הקשר התורתית וקרובים יותר אל מאפייני הזיקה האנושית²⁹ ובכל אופן הם מונעים את מכירתן של התפילין לאלתר.

הקשר הקיומי שבין האדם לממון גוזר מתוכו לא רק רמת **שמירה וטיפול** שאין להם אח ורע בעולם האחריות והחסד החברתיים, אלא אף קשר של **אחריות** לאבדה, שאינו נתפס אלא ברמת זיקת הקשר הקיומי הזה.

רק על בסיס הקשר הקיומי שבין האדם לרכוש מבוארת אחריות מוצא האבדה לאבדה כשומר שכר (דין 13 בטבלה) וזיקתו אליה לאחר שמכרה וצברה להיות ממון אף כשואל, החייב באונסה (דין 14 בטבלה). כפי שבארנו לעיל, לא ראוי היה מבחינת האחריות ה"חברתית" "להפיל" על מוצא האבדה אחריות כשומר שכר החייב בגנבתה ואף לא כשואל החייב באונסה לאחר שמכרה, ובמיוחד כשאין הוא מעוניין כלל להשתמש בכסף המכירה. אולם הזיקה הקיומית שבין האדם לרכוש עליה עמדנו מצד הקשר שבין הבעלים לאבדה (המביאה לחיובים המיוחדים בשמירתה כדלעיל), משליכה אף על הקשר הנוצר בין **מוצא** האבדה והאבדה. הזכרת הגמרא את - "**ההיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא**"³⁰, כסיבה להיותו שומר שכר, לא באה לומר כי הנאתו של מוצא האבדה היא בכך ש"הרוויח" כמה פרוטות מלתיים לעני ושהנאה זו הופכת אותו להיות מחויב לאבדה כשומר שכר. ההנאה שיש לאדם שאינו נצרך לתת פת לעני, משמעותה היא כי הקשר הקיומי המופיע בנתינת פת לעני מתקיים במעשה הטיפול באבדה. ההנאה המדוברת, הינה הביטוי להימצאות קשר קיומי זה. זיקת הקשר העמוקה הזו, המוגדרת בגמרא כ"הנאה" ובהלכה כ"עסוק במצווה", היא היוצרת במוצא האבדה את זיקת האחריות הרחבה להתחייב בגנבת האבדה ואבדתה, התחייבות שהיא תוצר של רמת הקשר הזו.

אמנם, זיקת הקשר הקיומי שבין מוצא האבדה לאבדה, המתוארת בגמרא בביאורה הראשון כ"הנאה", מתוארת בגמרא ב"איכא דמפרשי" בשם רב יוסף, כשיעבוד - "**כיון דרחמנא שעבדיה בעל כורחיה**", הלכך כשומר שכר דמי"³¹. בכך "רומזת" לנו הגמרא כי אין ביכולתו של האדם לזהות את הקשר הקיומי לרכוש ובכלל זה לאבדה אפילו לא בדרך השלילה של - "ההיא הנאה שלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא", אלא שיעבוד התורה הוא שמופיע את רמת הקשר הקיומי הזה בנו בצוותו אותו עלינו.

סיום

נמצאנו אם כן למדים, כי "שפיות" פרטי הדינים, הן בדיני האומן ששינה והן בדיני השבת האבדה, תלויים כולם בקיום הממד הנפשי בממון ומתוך כך הקשר הקיומי שבין האדם לרכוש. את מעמד החיים המורחב הזה זיהינו בדיני האומן ששינה ודיני השבת אבדה בהקפדת שימור הזיקה שבין הבעלים לבין חומרי רכוש, גם כאשר מבחינה כספית (בדין האומן ששינה) ומבחינה מוסרית (בדין השבת האבדה), לא היינו עושים כך ובזיקה העמוקה של מוצא האבדה לאבדה. חביבות הממון על הצדיקים יותר מגופם, וייחודיות דיינות משה ושלמה, המרחיבה את מעמד הנפשות אף לממונות. הם המציגים מעמד חיים זה. מן הדוגמאות הדיניות שהבאנו אנו למדים שאף שמעמד זה נחלש בעקבות החלשות מעמד דיינותו הישירה של משה, רושמו ממשיך להיות טבוע בדיני הרכוש.

מגמה זו של הרחבת התצוגה הנפשית של החיים אף במעגל הרכוש, הוא ביטוי נוסף לקיום "ענקיות" האין סוף במערכת החיים. מעורבותו הקרובה של מקור החיים בחיים, באחד מענפי

"...נראה לי דההכרעה למעשה יש להכריע ולפסוק דדינם של התפילין בזה כדין שאר חפצים שאינם של מצוה...יש הרבה לדון אם בזה"ז יש לפסוק כדנפסק בזה בשו"ע. דיעוין בספר שו"ת מנחת אליעזר ח"ד סימן ט' דשדא נרגא בעצם הדין אם יתכן להחילו לפי המציאות בימינו, וכותב דהדבר יפלא וקשה להולמו כן בימינו, ובפרט לפי הטעם שכתב הסמ"ע, דהרי עינינו רואות להיפך דאיכשר דרא בזה (זולת אצל קלי הדעת) וידקדק בזה כל אחד לבל ימכרו תפיליו, ובפרט אם הוא מסופר מכירו ומומחה ידקדק ולא ימכרם אפילו בעד כמה מאות זהובים, וליש בזה לומר שימצא כאלו אצל סופר אחר וכו', והיעלה על הדעת שלא יקפיד אדם על זה, הלא מחיר שויין עובר לסוחר כפלי כפליים מאותן שנמכרים אצל מו"ס וסופרים וכו', ע"כ כנראה זה הדין היה רק בימיהם שהיו ההמון רובם ככולם אינם מדקדקים בזה, ולא הקפידו כלל כיון ששתם ישראל בחזקת כשרות וכו' וע"פ התורה יש חזקת כשרות להסופרים ע"כ אין מדקדקים יותר, או אולי היו אז הסופרים בימיהם כולם צדיקים וטהורים וראויים למצותן, ועכ"פ בימינו בודאי ל"ש דין זה, ואם בא מי שנאבדו לו תפילין ומקפיד עליהם בודאי צריך להחזירם וכו', עכ"פ בימינו כיון שגם תפילין כשרים לכל הדעות ומסופר צדיק ג"כ מילתא דלא שכיחא לקנותו ע"כ יש לפסוק שצריך להחזיר לו התפילין יעו"ש ביתר אריכות. והדברים מאד הגיוניים וצריכים לפנים. (אם לא שמכירים שהם תפילין פשוטים הנמכרים בשוק שידוע מחירים ומישכח שכיח) (שו"ת ציץ אליעזר חלק יח סימן עח ד"ה ב) ונראה.

²⁹ שהרי ברמת הזיקה הקיומית התורתית, ה"מצוותיות" המופיעה בתפילין, הינה גורם מבטל של הזיקה האישית.

³⁰ בבא קמא נ"ו ע"ב.

³¹ בבא קמא נ"ו ע"ב.

השפעותיו, מביא להמשכת נפשיות החיים אף בממד הרכוש "דומם", וממילא לזיקת החיים הקרובה שבין האדם ורכושו.

הדינים המשתתפים במאמר זה [\(חזרה לראש הדף - לחץ כאן\)](#)

תוכן הדין	המקור	
	אומן שינה	
1	<p>"נתן לאומנים לתקן, וקלקלו, חייבים לשלם... נתן לו עצים לעשות מהם שידה, תיבה ומגדל, ונשברו אחר שנעשו, משלם לו דמי שידה, תיבה ומגדל, שאין האומן קונה בשבח כלי..." (ש"י"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ב').</p> <p>"פי'...אפילו לא נתן לו אלא עץ בעלמא והאומן תקנו לכלי ואח"כ נשבר בידו דאומן אפ"ה חייב לשלם לבע"ה דמיד שעשאו האומן קנאו הבע"ה ואין לאומן עליו אלא חוב בעלמא דמי שכרו דאין אומן קונה בשבח הכלי דהיינו מה שנשבח העץ להיות עשוי ממנו הכלי שידה תיבה כו"ו" (מאירת עיניים" שם, על השו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף קטן ה' ד"ה כיצד נתן לחרש שידה כו').</p>	
2	<p>"נתן צמר לצבע והקדיחו יורה, (פי' שהרתיחו יותר מדאי ומכח זה נשרף ונתקלקל ולא היה בו שבח מעולם – מאירת עיניים)" נותן לו דמי צמרו (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג'). דוקא שהקדיחתו יורה קודם שנפל בו הצבע אבל לאחר נפילה שהשביח נותן לו דמי צמרו ושבתו... (ישפתי כהן ס"ק ד' ד"ה נתן צמר כו' נותן לו דמי צמרו וכן ב"באר היטב במקום).</p>	<p>באם התקלקל הצמר בסיר הצביעה לפני שנצבע בצבעו, משלם האומן לבעל הצמר את דמי הצמר בלבד. אולם אם התקלקל הצמר בסיר הצביעה שנייה לאחר שנצבע כראוי (כגון שהמשיך לשרות בסיר יותר מן הנצרך), משלם האומן את דמי הצמר והשבח! ולא רק את דמי הצמר. זאת למרות שמבחינה מוסרית אין כל הבדל האם הקדחת היורה הייתה רגע לפני שנצבע הצמר או רגע אחרי ואף שהוגן היה להחזיר לבעלים את דמי חומר הגלם</p>
3	<p>"נתן צמר לצבע...צבעו כעור, או נתנו לו לצבעו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום, נתן עצים לחרש לעשות מהם כסא נאה ועשה כסא רע או ספסל, אם השבח יתר על ההוצאה, נותן בעל הכלי את ההוצאה; ואם ההוצאה יתירה על השבח, נותן לו את השבח בלבד..." (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג').</p>	<p>במצב שצבע האומן בצבע שונה מן הצבע שסוכם עליו (שחור במקום אדום), או עשה כלי אחר (ספסל במקום כיסא), אין הוא יכול לתת למזמין חומרי הגלם תמורת אלו שהביא לו. המוצרים המוגמרים שייכים בכל מקרה לבעלי חומר הגלם, ולמרות שהוא לוקח אותם, הוא נותן לאומן רק את תשלום ה"הוצאה", גם אם השבח שנוצר הוא עצום. בעל חומר הגלם "מרוויח" את השבח הנוצר, בעוד האומן מקבל רק את דמי ה"הוצאות" בלבד.</p>
4	<p>"אם אמר האומן: הא לך דמי צמרך או דמי עציך ולך, אין שומעין לו, שאין האומן קונה בשבח כלי שעשה" (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג').</p>	<p>לעולם, חומר הגלם שייך לבעלים וממילא גם יחד עם השבח שנוצר בו.</p>
5	<p>"...ומה שהיה ראוי להשביח אילו לא שינה הוא בכלל הקרן, וחשבינן השבח (וההוצאה) בלא זה (טור)... (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו סעיף ג').</p> <p>"...כ"ל דגבי אומן שאני דכיון דנותן לו לצבע כל מה שהוא עתיד להשביח חשובה כאלו כבר השביח" (מאירת עיניים" שם, חושן משפט ש"ו הלכות אומנים ס"ק ט' ד"ה אם השבח יתר על ההוצאה כו').</p>	<p>השבח שהיה ראוי לחומר הגלם נכלל גם הוא בסכום ה"קרן". את השבח או ההוצאה (מה שפחות מבין שניהם) יקבל האומן, בהפחתת ה"קרן" הכוללת את השבח שהיה ראוי, אע"פ שהעבודה המתוכננת לא נעשתה כלל, ואע"פ שהיה ראוי לשלם לבעלים את דמי חומר הגלם בלבד.</p>
6	<p>"...אמר בעל הכלי: איני רוצה בתקנה זו אלא יתן לי דמי הצמר או דמי העצים, אין שומעין לו..." (שו"ע חושן משפט סימן ש"ו, סעיף ג').</p> <p>"אמר בעל הכלי. כתב מוהרש"ל (יש"ש ב"ק) פרק הגוזל קמא ס"י כ"ז</p>	<p>אף במקום שעבודת האומן פחתה מערך חומר הגלם, לא יכול "מזמין" העבודה לדרוש את דמי חומר הגלם במקום את הכלי המוגמר. הוא מקבל את הכלי</p>

<p>המוגמר, אף שערכו פחות מערך חומר הגלם שנתן. זאת למרות שעל פי התפיסה המוסרית החברתית, אם נוצר פחת בחומר הגלם מפעולת האומן בו, היה אמור האומן לשלם לבעל חומר הגלם את דמי החומר ולקחת את המוצר לעצמו.</p>	<p>ז"ל, בע"כ איירי היכא דליכא שבחא כלל ואינו שוה דמיו הראשונים, דאי איירי בדאיכא שבחא אין שייך לומר אין שומעין, ימכור הבגד ויקח המותר לעצמו, או מאי דעתו של זה, אלא מיירי דליכא ריוח כלל ואף לא הגיע לדמיו עכ"ל" (קצות החושן חושן משפט סימן ש"ו ס"ק ו').</p>
דין השבת אבדה	
<p>באבדה שיש בה סימן, מתחייב המוצא לשומרה לבעלים ללא גבול - "עד שיבוא אליהו". אף אם יעבור זמן רב, הוא מחויב להמשיך להחזיקה ואין הוא יכול "לבנות" על ייאוש בעלים.</p>	<p>7 "הכריז ולא באו הבעלים, תהא המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף ט"ו). "וכן כ' הרמב"ם ואף ע"ג דלעיל סי' ר"ס ס"ט ס"ל להרמב"ם ומחבר דזכה בו היינו בדבר שאין בו סי' אבל הכא מיירי בדבר שיש בו סי' דאיכא למיחש כל שעה שמא יבא בעליו לכך היא מונח עד שיבא אליהו ודו"ק" (שפתי כהן שם, חושן משפט סימן רס"ז ס"ק י"ג ד"ה עד שיבא אליהו).</p>
<p>לעומת זאת, באבידה ששהתה "בחופ" זמן רב, יכול המוצא לקחתה מיד, גם אם יש עליה סימן. היא מוגדרת כאבדה שבעליה התייאשו.</p>	<p>8 "מצא דבר שנתייאשו הבעלים ממנו, כגון שאמרו: ווי לחסרון כיס, אפילו יש בו סימן הוא של מוצאו. וכן המוצא דבר שמוכיח בו שיש זמן רב שנאבד מבעליו ונתייאשו הבעלים, הוא של מוצאו, אפילו יש סימן בגופו או במקומו" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ב סעיף ה').</p>
<p>חיוב הטיפול באבדה הינו פרטני וחורג מן המחויב לאדם שעשה חסד. כמו כן גדרי הטיפול באבדה קבועים מראש! על פי ההיגיון צריך היה לקבוע ש"צריך לבקרה ולבדקה כדי שלא תיפסד" בלא לקבוע גדרים קבועים לאופן הבדיקה</p>	<p>9 "כל זמן שהיא אצלו, חייב להיטפל בה שלא תפסד; ולהשביחה, כגון לגזוז הצאן. ואפילו גיזת זנב השור, שהוא דבר מועט, חייב ליטפל בו. וצריך לבקרה ולבדקה כדי שלא תפסד. כיצד, מצא כסות של צמר מנערה אחת לשלשים יום...מצא כלי עץ, משתמש בהם לצורכן מעט, כדי שלא ירקבו... מצא כלי זהב וכלי זכוכית וכסות של פשתן, הרי זה לא יגע בהן עד שיבא אליהו. מצא ספרים, קורא בהם אחת לשלשים יום. ואם אינו יודע לקרות, גוללן כל לי יום. ולעולם לא ילמד בהם דבר שלא למד מעולם, ולא יקרא פרשה וישנה, ולא יקרא פרשה ויתרגם, ולא יפתח בו יותר משלשה דפין, ולא יהיו שנים קורין בשני ענינים, אבל קורין בענין אחד שנים דוקא, אבל לא שלשה" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף י"ז - כ').</p>
<p>אף שב"ח"י" נקבע גבול זמן שמעבר לו הוא נמכר. עצם השחיית האבדה לתקופה משמעותית תוך העדפת נוחותו של אדם "בבהמתו שהכירה בו כבר ולימדה לרצונו", על פני הצורך להקל על המוצא, אינה תואמת את גבולות הצדק החברתי</p>	<p>10 משנה. כל דבר שעושה ואוכל - יעשה ויאכל רש"י: "כל דבר שעושה ואוכל - אם אבידה זו דבר שיכולין להאכילו את שכר מעשיו, כגון שור וחמור - יעשה ויאכל ולא ימכור אותו המוצא אם שהו בעליו מלדרשו, שכל אדם נוח לו בבהמתו, שהכירה בו כבר ולימדה לרצונו" (בבא מציעא כ"ח, ע"ב).</p>
<p>אף שנקודת המוצא שמביא רשי לטווח החיוב בטיפול באבדה, הינה - "וכי עד עולם זקוק זה לטפל בטורח שמירה", אין תקופת חיוב השמירה והטיפול נקבעים על פי טורח השמירה, אלא על בסיס יכולת אבדה "לעשות" בלא שתאבד מערכה בהוצאותיה.</p>	<p>11 "ולעולם? (וכי עד עולם זקוק זה לטפל בטורח שמירה - רש"י) אמר רב נחמן אמר שמואל: עד שנים עשר חדש. תניא נמי הכי: כל דבר שעושה ואוכל, כגון פרה וחמור - מטפל בהן עד שנים עשר חדש. מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. עגלים וסייחין מטפל בהן שלשה חדשים, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. אווזין ותרנגולין מטפל בהם שלשים יום, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. אמר רב נחמן בר יצחק: תרנגולת כבהמה גסה. (שעושה ואוכלת, ומטפל בה שנים עשר חדש, דיכול להאכילה דמי ביצים - רש"י) עגלים וסייחין מטפל בהן שלשים יום, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן. אווזין ותרנגולין (זכרים), שאין מטלים ביצים - רש"י) וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו - מטפל בהן שלשה ימים, מכאן ואילך - שם דמיהן ומניחן" (בבא מציעא כ"ח, ע"ב). "מצא דבר שיש בו רוח חיים, שהרי הוא צריך להאכילו, אם היה דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור, מיטפל בהם י"ב חדש מיום המציאה, ושוכרן ולוקח שכרן ומאכילן. ואם היה שכרו יותר על על אכילתם, הרי היתר לבעלים. וכן התרנגולת, מוכר ביציהן ומאכילן כל שנים עשר חדש; מכאן ואילך שם דמיהן עליו והרי הם שלו ושל בעלים בשותפות, כדין כל השם מחבירו. סעיף כג: מצא עגלים וסייחין של רעי, מיטפל בהם ג' חדשים. ושל</p>

	<p>פּטם, ל' יום. סעיף כד: אווזים ותרגולים זכרים (גדולים), מיטפל בהם שלשים יום. קטנים ביותר, וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו, מיטפל בהם ג' ימים. מכאן ואילך מוכרן בב"ד. (וי"א דאין צריך ב"ד, ויכול לשומן ולקחתן באותן הדמים) (טור בשם ר"י והרא"ש) (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"ב – כ"ד).</p>	
<p>אע"פ שידוע הוא כי בני אדם אכפת להם מתפיליהם, ומדקדקים הן בפרשיות והן על ה"בתים", דווקא בהם קובעת הגמרא ולאחריה השו"ע באופן מוחלט כי ניתן למוכרן לאלתר, מטעם "שדבר מצוי הוא לנקות בכל שעה". הרמב"ם והש"ך מביאים גדר נוסף של "עשויין למצוותן". אולם אף הוא לכאורה אינו מבטל את אכפתיות בני האדם בהן.</p>	<p>12</p> <p>"מצא תפילין, טז שם דמיהן ומניחן עליו מיד, אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"א). " עיין בסמ"ע ס"ק ל' משמע מל' זה כו' לפעדי"נ דה"פ הואיל ואינה עשויה אלא למצותן בלבד ולא לשום תשמיש אחר א"כ ניחא ליה לאינש שימכרו ויעשו בהן מצוה משא"כ בשאר דברים ע"ש" (ש"ך חושן משפט סימן רס"ז ס"ק ט"ז, ד"ה שם דמיהן כו'). "מצא תפילין שם דמיהן ומניחן עליו, שדבר מצוי הוא ביד הכל ואין עשויין אלא למצותן בלבד" (רמב"ם הלכות גולה ואבדה פרק י"ג הלכה י"ד).</p>	
<p>דין מוצא האבדה על פי השו"ע הינו כשומר שכר. ואף לפי הרמ"א שמביא את הי"א שדינו כשומר חנם, מודה כי אם הוציא בעל האבדה מן ממוצא האבדה, אין מפקיעין ממנו. דין זה אינו תומך לכאורה במוצא האבדה שאין לו כל אינטרס חוץ ממעשה מצוותה. הסיבה שמביאה הגמרא להיותו שומר שכר – "באותה הנאה שלא נצרך להביא לחם לעני באותה העת, הוא נהייה שומר שכר", אינה יכולה להיחשב "הנאה" על פי שיקולי המציאות החברתיים.</p>	<p>13</p> <p>"הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו, וכל זמן שהאבדה אצלו אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה ואם נאנסה פטור ששומר אבדה כשומר שכר הוא מפני שהוא עוסק במצוה ונפטר מכמה מצות עשה כל זמן שהוא עוסק בשמירתה" (רמב"ם הלכות גולה ואבדה פרק י"ג, הלכה י'). "כל זמן שהאבדה אצלו, אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה כדין שומר שכר. הגה: וי"א דשומר אבידה אינו אלא שומר חנם (טור בשם ר"י והרא"ש). ועיין לעיל סימן ע"ב סעיף ב' כיצד נקטינן לענין משכון, יד והוא הדין כאן" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף ט"ז). "והוא הדין כאן - כלומר כמו דנקטינן התם דהוי ספיקא דדינא ה"ה כאן וכ"כ הסמ"ע וא"כ השומר אבידה פטור ואם תפס בעל האבדה לא מפקינן מיניה" (ש"ך חושן משפט סימן רס"ז ס"ק י"ד ד"ה והוא הדין כאן). "איתמר: שומר אבידה - רבה אמר: כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר: כש"ש דמי. רבה אמר כשומר חנם דמי, מאי הנאה קא מטי ליה; רב יוסף אמר כש"ש דמי, בההיא הנאה דלא בעיא למיתבני ליה ריפתא לעניא הוי כש"ש - דהעוסק במצוה פטור מן המצוה (בבא קמא נ"ו, ע"ב ורש"י ד"ה דלא בעי למיתב רפתא לעניא). "בההיא הנאה דלא קבעי למיתב ריפתא לעניא - משום דעוסק במצוה ודוקא בשעה דמתעסק בה כגון שוטח לצורכה או משום עסק שצריך לה לאבידה אבל בשביל שאבידה בביתו לא יפטר מלמיתב ריפתא לעניא כיון שיכול לקיים שתיהם ... (תוספות בבא קמא נ"ו, ע"ב). "א"כ דמפרשי הכי: רב יוסף אמר כש"ש דמי, כיון דרחמנא שעבדיה בעל כורחיה, הלכך כש"ש דמי" (המשך בבא קמא נ"ו ע"ב).</p>	
<p>דין מוצא האבדה לאחר שמכרה (כגון שלא "עשתה" כפי שאכלה), להיות כשואל החייב אף באונסין ואף אם אין הוא מעוניין כלל להשתמש בכסף הפדיון, מקצין את אי ההיגיון החברתי שברמת המחויבות המוטלת על מוצא האבדה.</p>	<p>14</p> <p>"מה יעשה בדמים, ינתנו למוצא ויש לו רשות להשתמש בהם; לפיכך אם נאנסו חייב לשלם, ואף על פי שלא נשתמש בהם, שכיון שיש לו רשות להשתמש בהם, בדמי אבידה, מפני שטרח להטפל בה. אבל אם מצא מעות, לא ישתמש בהם, לפיכך אם אבדו באונס פטור, שאינו עליהם לא כשומר שכר. הגה: וכבר נתבאר סעיף ט"ז דיש חולקין וסבירא להו דאינו אלא שומר חנם" (שו"ע חושן משפט סימן רס"ז סעיף כ"ה).</p>	